ANUL I No. 3 10 Septembrie 1954

Carpații

Director: Aron Cotruș REVISTA CUTURALA Redactori: Traian Popescu și N. S. Govora

INDEMNURI DIN PAGINI DE DEMULT

"Văzurăm într'o zi soarele strălucitor al libertății a se înălța și cu razele sale firbintătoare a înviea pământul; și îndată iarăși a se întuneca și în mijlocul acelei întunericimi viscolul a asvârli departe de patria noastră, supt cortul pribegiei, ca odinioară pe părinții noștri. Văzurăm dușmanul călcând în voie această țeară sfințită de nenorocire și de glorie, fără să avem fericirea a ne izbândi, cruntând paloșul nostru într'ânsul și a muri încai bărbătește, astfel cum trăiră părinții noștri. Și de atunci, rătăcim prin lume cu inima frământată de dorul țării depărtate, raiul nostru mult iubit. Cu toate aceste dureri am păstrat vie în inima noastră credința și dragostea libertății și n'am desperat de mântuirea neamului nostru. Știm ce greu și anevoie este a redobândi libertatea pierdută, a întrupa o patrie atât de zdruncinată, a reînălța o nație slăbită și culcată la pământ de veacuri de tiranie; dar știm încă că din covârșirea răului are să iasă binele; știm că nimic în lume nu se naște fără durere; și credem, cu autorul acestei cântări, că mântuirea stă în noi și că vom fi mântuiți dacă vom fi cu priveghere, stăruință și jertfire, dacă ne vom întări brațele și inima și vom sta" toți pentru unul și unul pentru toți."

N. BALCESCU

(Rânduri din prefața lui N. Bălcescu la "Cântarea României" a lui Al. Russo.)

23 AUGUST

Astă-noapte,
a intrat ciuma'n cetate;
ciuma roșie, ciuma stepelor,
pe spinarea sirepelor...

Mor șobolanii, copiii, părinții,
mor sfinții;
se moare pe rând,
se omoară, bând și cântând.

Astă-noapte, Iscarioteanul,
și-a vândut neamul.

Nicolae NOVAC

POHOD NA SIBIR! (Gravură de Izet.)
Drama de totdeauna a poporului român sub ocupația rusească.

CANTAREA ROMANIEI

In mijlocul viscolului ce făcui tu,
[pământ desmoștenit?...
Pământul ce acoperea cenușa stră-
[moșilor
Era frământat de lavă...
Vârtejul furtunos învăluia câmpia...
Talazurile acelui acean fără margini
[de neamuri
Prăvălindu-se din toate părțile lumei
Spinteca cu durere coastele tale..
Mumă fără copii,
Ficiorii tăi rătăciți de vijelia ome-
[nească
Pribegiau în toate laturile
Ducând cu dânșii numai limba și
[dorul tău...
Moșia e cel dintâi și cel mai de apoi
[cuvânt al omului,
Intr'ânsa se cuprind toate bucuriile...
Simțirea ei se naște odată cu noi
Și e nemărginită și vecinică, ca și
[Dumnezeu.
Patria e aducerea aminte de zilele
[copilăriei.
Coliba părintească cu copaciul cel
[mare din pragul ușii
Dragostea mamei.. plăsmuri ale ini-
[mii noastre...
Locul unde am iubit și am fost iubi-
[ți...
Câinele care se juca cu noi,
Sunetul clopotului bisericii satului
Ce ne vestește zilele frumoase de
[sărbătoare...
Sbieratul turmelor când se întorceau
In amurgul sării dela pășune...
Fumul vetrii ce ne-a încălzit în lea-
[găn
Inălțându-se în aer...
Barza de pe streșină ce caută duios
[pe câmpie...
Și aerul care nicăirea nu este mai
[dulce.
Și subt cortul pribegiei bătrânii zi-
[ceau copiilor:
Colo... în vale... colo... departe, mai
[departe...
Unde soarele se vede așa de fru-
[mos...

Unde câmpiile sânt strălucite
Și pâraiele răcoroase...
Unde cerul e dulce,
Unde pământul e roditor
Și giuncele sânt albe...
Copii, acolo e țara!

Al. RUSSO

IONEL I. C. BRATIANU

ARHITECTUL ROMANIEI MARI.

de PAMFIL SEICARU

Nu putem să conturăm forma viitorului fără să cunoaștem condițiile actuale și elementele active ale trecutului. Nu ajunge să știm și să înțelegem acțiunile care au țesut pânza de fapte ale trecutului, ni se mai cere să cunoaștem și actorii. Judecata noastră asupra cursului urmat de evenimentele politice este condiționată de cunoașterea, cât mai exactă, a oamenilor care au jucat un rol hotărîtor. Dacă Tucidide este socotit ca primul gânditor care a participat și a descris istoria epocii lui, aceasta se datorește faptului că s'a putut elibera de păianjinișul legendelor, a știuit să discearnă adevărul, să vadă clar, înarmat numai cu spiritul critic. Mulțumindu-ne să cunoaștem toate faptele în ordinea lor cronologică, nu avem decât scheletul unei epoci, dar nu putem să înțelegem viața reală. In fond, cunoașterea istorică este adâncită prin cunoașterea vieței umane așa cum a palpitat într'o anumită epocă; și capătă culoare, înlesnindu-ne înțelegerea complexului unor evenimente dacă folosim acele "tout petits faits significatifs" cărora H. Taine le dădea o deosebită atenție.

Istoria nu poate fi redusă la o serie de reguli statistice, anulând rolul pe care îl dețin — în determinarea cursului evenimentelor — unele personalități; cu acest procedeu de inventariere a trecutului viața reală se destramă și drama istoriei pierde orice înțeles.

René Grousset, vrând să dee o replică interpretărei marxiste a istoriei, a evocat "figura câtorva din acești oameni care au dictat destinul omului, sau, dacă preferiți, care au fost masca însăși a destinului, a acestor oameni determinanți, răsăriți din distanță în distanță la răscrucile decisive ale istoriei; a arăta imensa lor responsabilitate, dominând secolele, ca în tabloul lui Henri de Régnier "Eroul", numai el singur mai mare decât bătălia". Aceste figuri predominante, René Grousset le-a numit "figuri de proră". Istoria Italiei moderne are la proră pe Cavour, Germania pe Bismark, Turcia pe Kemal Ataturk, iar România pe Ionel I. C. Brătianu.

Nu se poate încerca evocarea unei figuri predominante decât atunci când pasiunile s'au potolit, când evenimentele și oamenii pot fi trecuți în revistă și conturând o epocă în complexitatea ei de viață, colțuri obscure să fie luminate ca să ne înlesnească cunoașterea acelor resorturi intime menite să înlesnească înțelegerea oamenilor care au deținut un rol, să ne explicăm actele lor.

A trecut un sfert de secol de la moartea lui Ionel I. C. Brătianu, se poate, deci, vorbi de cel care a prezidat destinele țărei între 1913 și 1928 așa cum recomanda Tacit "sine ira et studio". Poate pasiunile partizane, chiar după un sfert de secol, ar fi putut să împiedice o senină evocare a acestei "figuri de proră" dacă ar mai exista un Stat român, dacă ar mai exista partide care să-și dispute conducerea țării. Statul român este o colonie rusească și poporul român redus în sclavie și partidele de eri nu mai există decât sub forma unei caricaturale întreprinderi a câtorva impostori, biete sdrențe politice ale exilului. Toate pasiunile partizane sunt anacronice și artificial întreținute. România creiată de generația de la 1848 a fost asasinată prin gestul trădător de la 23 August 1944. Pasiunile amuțite ne lasă libertatea de a vorbi, cum spunea Tacit "fără ură și fără părtinire".

Brătienii coboară dintr'un neam de moșneni de pe valea Bratiei din județul Muscel. A fost ispitit și Ionel Brătianu să-și înnobileze originile, afirmând odată că

(Urmează pag. 3.)

UNDE OR FI ACUM EI OARE

23 AUGUST 1944 - 23 AUGUST 1954

Aceia cari, ca'n anii buni la lo Mai,
au primit cu alai
pe străzi, la balcoane, la ferești și la porți,
intrarea hoardelor cotropitoare,
unde-or fi acum ei oare?
Unde zac ei azi, murind ori morți,
cu cătuși la mâini și la picioare?

Dădeau din coate haitele de gurăcască
și golănimea gureșe și tuciurie
se'mbulzea în chiote de bucurie
slugarnică și cu priviri prostești,
să vadă-aievea oastea muscălească
cum, cu priviri piezișe intră'n București...

Pe-alocurea în blănuri de osânză
gata pe toți deavalma să ne vânză,
iată și vulpoi bătrâni cu raiu'n rânză:
ei vin să-i vadă, pentru orice întâmplare,
pe cei ce'n pas de roșă sărbătoare,
treceau în fruntea hoardelor, călare.

Ii prinde-un dulce și prelung fior
că vor descoperi și recunoaște-ușor,
pe vr'un maimare din prăsila lor...

Numai Ion nu se vedea în niuci o parte,
de parcă s'ar fi stins în Carpați și în moarte!...
Numai Ion,
nu s'a dus să-și ducă inima plocon
și să-și dea'n primire arma ruptă,
celora cu cari s'a măsurat în luptă
pe Prut și pe Nistru, pe Nipru și pe Don
și i-a culcat grămadă de grămadă
pân' pe-ai Caucazului picui de zăpadă...!

Neamul românesc era atunci departe,
ca'n doagă de moarte,
pe-ale omeniei lui străvechi și aspre pietre,
departe de acei străini București
de cămătari, de coconi, de târfe și de șetre,
și de răsetele mișelești
ale celor ce-alergau grămadă
pe protivnici să-i vadă
și ca după zănatice ospețe
de tancurile lor să se aghețe,
să știe toți deștepții și toți proștii
"că pleacă-ai noștri și sosesc ai noștri"!

Printre miile de gurăcască și de coategoale
se văd și mulți șacali sătui, cu pas agale,
cu ochii puși pe câteunul care merge'n frunte,
cu gând să se prefacă în luntre și punte,
cât mai curând să-l aibă, cu femei petrecărețe,
în palatele lor, la ospețe,
și'n clipa când fi-va frăția mai vie,
între pahare, mieros să-i îmbie
la vr'un mănos negoț, de care din "pros-
[time",
să nu afle nime,
că negustorește dacă socotești,
arginții n'au miros, de te'nvârtești
la Moscova ori București...

Ai regelui prieteni la petreceri s'aruncă
și'n țara schimbată în junglă și speluncă
ca'ntr'un vârtej dănțuesc până'n zori
alături de năvălitori,
cărora, între cupe și cupe,
ar fi gata pân' și cizmele să li le sărute
doar, doar vor pune-o vorbă bună, să-i mai ție
în înalta lor dregătorie...

De pe-un tron ce se nărue, Mihai dă poruncă
lui Ion cel supus și cuminte,
să nu mai creadă ce-a crezut înainte
și să-și întoarcă spre soare- asfinte
și pașii, și gândul și pușca și tunul
și, cu arma întoarsă,
să lupte, să sângere, cu inima arsă,
alături de Muscalii ce spre-apus se revarsă,
pân' ce n'o mai rămâne din neamu-i niciunul!

Și pe când sufletul și-l dădeau flăcăii
câmpiilor și dealurilor românești,
în strâmbul lui palat din București
regele lor ciocnea paharul cu călăii!

* * *

Cei ce-așteptau cu gând petrecăreț
gazul să și-l vândă, și grâul, mai la preț,
și să-și ducă'n tihnă traiul mai departe,
netemători de Dumnezeu, netemători de moarte,
unde-ai mai putea acum să-i întâlnești
în scumpele lor strae englezești?!

Credeau deștepții că s'or pune bine
pe pământul ăsta cu oricine,
cum au mai făcut-o de atâteaori
neam de neamul lor, cu alți cutropitori...

Credeau orbește'n șiretenia lor măiastră:
de nu pe ușe, intră pe fereastră!...

Și-apoi, puternicii din hrube, n'or pune-o vorbă
[bună,
la adăpost cât mai sigur să-i pună,
departe de orice neajuns și furtună?!

Dar unde se ascund, de-atâția ani încoace,
cei ce ca la jocuri de cărți vreau să ne joace
ale mulțimilor opinci și cojoace,
și țara flămîndă
să ni-o ia în arândă,
ori la mezat să ni-o vândă,
la orice lacomă, venetică naibă,
care-ar râvni să o aibă?!

* * *

Intrebu-mă: unde-i plata și răsplata,
celor cărora prin gând nu le-a trecut,
cu piepturile goale și cu armele gata
pe Muscali să-i aștepte pe Nistru și Prut?

Roșul crainic al hoardelor cutropitoare,
ce le-a pus pe piept și'n pungă oare,
pentru gândul de vultur, pentru fruntea de sloi
a celui mai viteaz și mai dârz dintre noi,
în inima căruia, care bătea pentru țara întreagă
Ionii țării lui n'au vrut să tragă?!

Unde-i vânzătorul de țară, care l-a dat pe mâna
[călăului?
Incă nu l-au înghițit beznele hăului?
Unde-i cel ce Moscovei i-a dat poftirea ticăloasă
că hoardele-i vor fi primite ca la ele acasă?
Și i-a dat țara, de la un capăt la altul pe mână,
odată cu-a strămoșilor țărână?
Glasul nu i-l mai auzim,
pe tron de-aur nu-l mai zărim,
în țara preschimbată'n roșu țintirim!

Și unde ni-s Vlădicii, cari visau cu ochii'n rog
că Moscova va rupe Roma în două
și *una* le va face pe-amândouă?!
Și că odată și-odată,
pravoslavnicia va supune lumea toată
și-și va duce, prin foc și sabie, fățarnicul cre
dincolo de Roma, de Montserrat și Toledo?!

Cine, Doamne, va spăla atâtea mitre român
[mân
în ucigașe ape și mocirle moscovite?!

Totul se plătește scurt, tăios și pe viu
pretutindeni, mai curând sau mai târziu!
Abia acuma văd că a ieșit pe dos
jocul lor ascuns și ticălos!

Cum? Doar izbituri și temnițí pentru capul lui
pe care s'au grăbit să-l dee plocon,
în loc de pâne și sare,
roșilor spărgători de moldovene hotare?!

Acum, ajunși cu toții la aman,
nimeni nu mai dă pe prietenia lor un gologan

Abia acum văd că toate-s foc de scumpe!
Și-ar rumpe hainele, de-ar mai avea ce rumpe
Au orbit de-atâta foame și de boală,
nu mai văd că i-au lăsat în pielea goală,
cei cu cari credeau c'or bate sdravăn palma
și s'or veseli nebuni cu ei deavalma...

Azi, asemeni unor "țoape", unor Ioni,
poartă sape și lopeți pân' și coconi,
cot la cot cu turme de ciocoi,
pân'ieri călăi pe truda celor goi;
cu unghii lustruite, cu obraz ca scris
și vorbind franțuzește mai pe nas ca'n Paris,
pe unde pe semne vor fi auzit
"că lumina vine dela Răsărit",
și că înseamnă să fii huligan ori prost
să crezi că bolșevicii mai sunt precum au fost!

* * *

Azi când țara-i numai praf și oseminte,
înfrână-ți clocotul, biet sânge fierbinte,
și-alungă corbii aducerii aminte!

Pune călcâiul pe gâtul oricărui necaz
și cu pieptul încă viu, ține-te treaz
pe-al sbuciumului tău colțuros Caucaz!...

Prăpădul spulberat-a și spulberă pleava
între pierdute și zăvorâte hotare,
din Cernăuți și Hotin pân' la Marea cea mare,
din Timișoara până'n Sătmar și Suceava...

Când vântul morții peste frunte mi-adie
și sufletul neamului mă cată'n străinie,
un glas din adâncuri îmi șoptește mereu:
Ion, talpa de cremene a neamului meu,
cu toată tăria ce i-a dat Dumnezeu,
abate-va apele puhoiului greu
și ca un munte de foc va rămâne,
în țara albă de peste mâne!...

In ciuda călăilor de azi și de ieri, ce-l pândesc,
subt fulgere ce peste soartea lui se'ntâlnesc,
adu-ți aminte, Doamne, de neamul românesc!

Mănăstirea Montserratului, la 23 August 1

Aron COTRUȘ

VIZIUNE*

Așa's de aproape de pământul părăsit în urmă cu ani,
Că emoția îmi sugrumă răsuflarea, parcă ași înghiți bolovani.
Dincolo de linia neagră, șerpuitoare, e Țara...
Imi tremură inima, cum tremură sub adierea vântului, alături de mine, secara.

Mă lipesc și mai mult de pământ, pe linie trece Chineață, în patrulare.
Il cunosc după capela lăsată pe ceafă, după spatele încovoiat ca un semn de întrebare.
E nelămurit și lămurirea nu vine de nicăeri,
Stăpânii de azi îl jefuiesc mai aprig de cum l-au jefuit cei de ieri.

Dar el merge pe linie, ziua și noaptea de câteva ori,
Fără ca să-și chinuie mintea, cu probleme, cu întrebări.
Pentru fiecare ucis, i-a spus majurul, răsucindu-și mustața și încruntându-și sprân-
[ceana,
Va căpăta un conced, ca să se ducă să-și vadă pe nevastă-sa, pe Ileana.
Și Chineață va trage cu sete, iar când voi cădea în genunchi, pentru o ultimă mă-
[tanie,
Se va apropia, îmi va trage un picior și mă va înjura de grijanie.
Pentru el nu sunt decât un trădător și în afară de asta,
Majurul îi va da un conced, ca să se ducă să-și vadă nevasta.

Și luna își va trimite mai departe lumina tremurătoare.
Pleoapele au să cadă grele și n'am să simt că se lasă răcoare.
In lanul înalt, sângele va împleti alte flori, mai roșii, mai roșii ca macii,
De-au să se minuneze în zori, când se vor trezi, pitpalacii.

Dar în căderea în țărână voi îmbrățișa întreaga Țară,
Toți macii, tot grâul și toate lanurile ei de secară.
Și pentru această clipă unică de sfântă împărtășanie,
Merită să înfrunt gloanțele lui Chineață și înjurătura lui de grijanie.

N. S. GOVO

* Din volumul "Poeme fără Țară", apărut în editura "Carpați".

IONEL I. C. BRATIANU

[illegible] ar trage dintr'o familie venețiană, dar nu a insistat [illegible] două generații de grângul de [illegible] care trăiseră în Muscel. Din rândurile acestor [illegible] a ieșit intreprinzătorul Constantin Brătianu care [illegible] luat în antrepriză serviciul de poștalioane între Pitești și București. A fost un om dotat cu mult spirit de organizare, vrednic, chibzuit în afaceri, strângător, reprezentând burghezia în ascensiune. O indicație a mărimii lui o avem în faptul că și-a trimes pe cei doi băieți, [illegible] și Dumitru, la studii la Paris.

Inzestrat cu o mai mare imaginație, mai romantic, mai idealist, Dumitru Brătianu era inapt în acțiunile [illegible], ca orice idealist, avea o concepție utopică asupra vieții politice. Prin contrast, Ion Brătianu poseda un [illegible] spirit realist, era un pătrunzător cunoscător de oameni, organizator. Lui Ionescu-Gion îi făcea această profundă mărturisire: "eu sunt gramaticul de oameni", adică un om care nu se lasă înșelat de aparențe, [illegible] să vadă [illegible] ce se ascund sub seducătoare aparențe. Era firesc ca superioara putere de ideație a lui Dumitru Brătianu, care până la adânci bătrânețe a păstrat idealismul tinereții lui revoluționare, să fie învinsă de puterea organizatoare a profundului cunoscător de oameni, de inteligența realistă a lui Ion Brătianu. Partidul liberal a fost creația lui. Personal un om politic de o exemplară corectitudine, dar îngăduitor față de [illegible] de rapidă prosperare ale partizanilor, această [illegible] a servit spre a se creia o burghezie puternică, [illegible] de interesele ei, încadrată partidului liberal. [illegible] mult timp, patriotic și o superioară conștiință națională au călăuzit politica lui Ion Brătianu. Și cel mai [illegible] omagiu ce i s'a adus l-am citit în memoriile generalului Ignatiev, faimosul ambasador al Rusiei la Constantinopol în anii care au precedat războiul de la [illegible] și unul dintre exponenții panslavismului. Este surprinzător că memoriile generalului Nicolae Ignatiev, așa prețioase pentru o cunoaștere completă a războiului din 1877-78, nu au fost traduse și nici folosite de istoricii români.

In 1943, intenționând să public o serie de cărți menite să lumineze pericolul rusesc, am dat să se traducă memoriile lui Ignatiev. Vrăjmaș al Românilor, ca orice [illegible], Ignatiev prezent la toate negocierile duse de [illegible] Brătianu cu țarul Alexandru al II-lea și cu Gorciakov, ministrul de externe, se simte obligat să aducă un omagiu demnității și dârzului patriotism al primului ministru al României. Ca să ne dăm seama de valoarea acestei recunoașteri față de un adversar implacabil, pentru care existența unui Stat românesc independent era o sfidare adusă Rusiei căreia îi amintea, prin chiar existența lui, înfrângerea suferită de Rusia la Sebastopol, trebue să cunoaștem situația politicei europene în [illegible] când Ion Brătianu ducea tratativele de la Livadia. Trecuseră două decenii de la războiul Crimeii. In 1853 Europa Occidentală—exact acum un secol—avusese viziunea clară a pericolului rusesc. Regina Victoria acuza [illegible] Rusiei că "strâng și îndreaptă energiile morale [illegible] a milioane de suflete cu singurul scop de a respinge a falsifica civilizația europeana". Contele de [illegible], fără menajamente, spunea diplomatului și politicianului rus Poggenpohl: "nu sunteți o putere europeană, nu trebuiți să fiți și nu veți fi". Ideia comună a oamenilor Occidentului era că Rusia trebue împinsă în continentul asiatic, de unde nu trebue să iasă niciodată.

Douăzeci de ani după conferința de la Paris, harta politică a Europei suferise o schimbare radicală. Napoleon al III-lea căzuse, Franța suferise o simțitoare diminuare de prestigiu, Germania se ridicase și luase locul Franței ca autoritate politică în problemele europene. Rusia liniștită prin noul echilibru de puteri stabilit în Europa își concentra toate energiile în expansiunea colonială. Bismarck temea o revanșă a Franței și căuta să obțină garanția Rusiei în ceace privea Alsacia și Lorena. Rusia se găsea liberă, deci ca să sfărâme tratatul de la Paris din 1856. Așa de preocupat era Bismarck să adâncească relațiile de amiciție cu Rusia, încât era dispus să sacrifice chiar Austria. Instrucțiile date lui Schweinitz, ambasadorul Germaniei la Petersburg, erau clare: Germania se arăta dispusă să susție Rusia cu condiția să-i garanteze posesia Alsaciei și Lorenei.

In lucrarea consacrată de istoricul Taticev lui Alexandru al III, se menționează că Bismarck a sfătuit pe țar să înceapă ostilitățile contra Turciei, recomandându-i să nu dea prea multă atenție României, promițându-le concursul lui spre a ajunge la o înțelegere amicală cu guvernul de la Viena.

Este bine să amintim situția politică din Aprilie 1876 ca să ne dăm seama de cât curaj, de câtă energie a dat dovadă Ion Brătianu la Livadia ca să obțină garanția scrisă a Rusiei că va respecta integritatea României. Ce era România în 1876? Un Stat vasal Turciei, în perioada de formație, cu o armată puțin numeroasă care, datorită vitregiei istoriei, își pierduse tradițiile militare; reprezentantul guvernului acestui Stat s'a înfruntat cu țarul Alexandru al II-lea, isbutind să-și impună condițiile pentru a îngădui trupelor rusești să treacă Prutul. Intr'o lucrare rusă "Trei secole de diplomație rusă" de Constantin de Grünwald (Calmann Lévy, 1945) găsesc această notă: "O convențiune din 16 Aprilie 1877 permitea României menținerea integrității sale. Motivele care au [illegible] pe Gorciakov să semneze acest angajament [illegible] greu de înțeles. El îi făcuse cunoscută lui Brătianu, [illegible] timp înainte, intenția de a reanexa Basarabia". Explicația o avem în memoriile generalului Ignatiev: hotărârea lui Ion Brătianu de a se opune cu armele la trecerea trupelor rusești dacă nu se garantează integritatea României. Și 67 ani mai târziu, România era predată în mod criminal bunului plac al Rusiei sovietice. In 1877, domn al țării era Carol I iar negociatorul era Ion Brătianu; în 1944, demnitatea națională, curajul patriotic erau prejudecăți ale trecutului.

Acest sentiment de mândrie națională și de activ patriotism au fost lăsate moștenire fiului, chemat patruzeci de ani mai târziu să fie arhitectul României Mari. Executând testamentul nescris al tatălui, executa programul național al generației de la 1848. Ideia unității politice a Românilor este a generației care a pregătit și realizat prima unire; pe câmpia Libertății, la 3 Mai 1848, când Simion Bărnuțiu își rostea istoricul lui discurs erau prezenți Alexandru Cuza, domnul de mai târziu al unirii, Vasile Alexandri, Mihail Kogălniceanu, Const. Negri, Ion și Dumitru Brătianu, frații Golești, Ion Câmpineanu.

Ionel Brătianu, pe planul național, s'a considerat întotdeauna executorul testamentar al generației primei uniri și necontestat, dincolo de orice polemică de partid, trebue să recunoaștem că în adevăr el a fost arhitectul României Mari. La moartea lui Ion Brătianu, în 1891, Ionel Brătianu nu avea decât 27 de ani; era prea tânăr ca să-și asume șefia partidului care a revenit lui Mitiță Sturza. Acest om pipernicit, sectar, fără nici un orizont mai înalt, opac idealurilor care însuflețiseră partidele politice, vărul doamnei Elena, a debutat în politică ca secretar particular al domnitorului Alexandru Cuza și—trăsătură a caracterului—el a fost unul dintre regisorii detronării. Partida liberală —cum se spunea în acea vreme— a fost beneficiara actului de trădare săvârșit de Mitiță Sturza. Noul șef al partidului nu avea nici elanul patriotic al lui Ion Brătianu, nici viziune politică în care să fi rămas ceva din idealurile revoluționare de la 1848, nici o voință creatoare: mic la trup și la suflet, noul șef al partidului corespundea perfect tendinței de imobilitate a unor partizani ghiftuiți de lungile guvernări în timpul cărora deținerea puterei se verificase așa de rentabilă. Dușmănos și risipit în preocupări mărunte, Mitiță Sturza avea o singură grijă, aceea de a manifesta o cât mai târâtoare servilitate față de Rege. El a fost singurul prim-ministru care a sărutat mâna monarhului. Chiar unui rege de o așa de severă ținută, excesul lui Mitiță Sturza îi plăcea.

In 1899—dacă memoria nu mă înșeală—la o întrunire publică ținută la Iași, Mitiță Sturza a denunțat pe Take Ionescu, în acea vreme ministrul Instrucției Publice, că subvenționa liceele și școlile românești din monarhia habsburgică. Evident, un act de trădare națională, șeful partidului liberal voia să-și asigure sprijinul Vienei, ca să devină omul de credință al respectării tratatului de alianță încheiat în 1893 cu Germania și Austro-Ungaria. In linia aceleiași politici anti-naționale intră, deasemenea descoperirea și sprijinirea preotului român renegat, Mangra, unealta Budapestei contra activismului partidului național din Transilvania.

Mausoleul familiei Brătianu dela Florica.

Ajuns senil cu manifestări de nebunie religioasă (doctorii psihiatri din Viena au fost uimiți aflând că pacientul era primul-ministru al României), elementele tinere din partid au proclamat pe Ionel Brătianu, în 1904, șef al partidului. Statul major al noului șef se compunea, în bună parte, din foștii socialiști "generoși" trecuți la partidul liberal: Vasile G. Morțun, frații Radovici, Jean Athanasiu; la aceștia s'au adăugat elemente mai tinere ca Alexandru Djuvara, unul dintre marii oratori pe care i-am avut, C. Stere și grupul poporanist de la Iași. Alegerea lui Ionel Brătianu ca șef al partidului răspundea necesității organice de înoire, de a reacționa împotriva procesului de lentă anchilozare a partidului, care își afla expresia potrivită în senilitatea lui Mitiță Sturza. Cadrele bătrâne au protestat și cea mai mare parte s'au retras din viața politică, refuzând să accepte "actul revoluționar" al demiterii șefului partidului.

Ionel Brătianu era pentru massa partidului liberal ca și pentru țară un necunoscut; se știa numai că este fiul marelui Ion Brătianu.

Făcuse studii de inginerie la Paris și intrase ca inginer la căile ferate. Un moment a ocupat atenția opiniei publice prin vâlva provocată de o aventură avută cu văduva fiului domnitorului Cuza, prințesa Moruzi. Se construia calea ferată Iași-Pașcani și văduva a fost cucerită de farmecul inginerului și dragostea a urmat cursul normal. Pentru prejudecățile familiilor boerești din acea epocă (1895), familia Brătianu reprezenta o burghezie fără însemnătate, iar Ionel Brătianu un simplu "roturier" față de prințesa Moruzi, dar nu mai puțin fructul dragostei trebuia legitimat. Căsătoria a avut loc și a doua zi, conform obligațiilor impuse de prințul Sebastian Moruzi, s'a intentat acțiunea de divorț. Intâmplarea a răbufnit în presă. Tony Bacalbașa, cea mai îndrăcită pană a epocii a publicat în "Adevărul" un articol "Nunta de la Rușinoasa" care a făcut mare vâlvă. Articolul a găsit imitatori și n'au lipsit nici epigramele, firește de un gust îndoelnic; una folosea, pe cât îmi aduc aminte, un joc de contraste: "tatăl a răsturnat domni, fiul domnițe".

Ori, toată această larmă de presă nu putea să contribue la crearea unui prestigiu politic, cel mult proecta pe fiul lui Ion Brătianu ca un tânăr amator de aventuri galante, lipsit de însușiri de orator, având chiar oarecare [illegible] față de ambianța tumultoasă a maselor, Ionel Brătianu nu s'a impus partidului ca un animator, ca un om politic capabil să însuflețească mulțimile prin dinamismul elocvenții, să răscolească, grație energiei lui, pasiunile populare. El cucerea în cercul restrâns al prietenilor, în legăturile personale, când inteligența lui [illegible], judecata lui politică sigură, voința lui inflexibilă se puteau impune.

Am auzit pe C. Stere, care avea atâtea temeinice motive să-l vrăjmășească, explicându-mi ascendentul pe care l-a avut Ionel Brătianu asupra multor oameni de o necontestată superioritate. Imi amintesc de o seară petrecută la Bucov, lângă Ploești, când C. Stere analizând gesturile politice ale lui Ionel Brătianu, părea încă stăpânit de farmecul șefului partidului liberal.

Ionel Brătianu nu iubea agitația forului, nu-i plăcea risipa de energie pe care o necesită viața politică, pasivitatea lui aparentă, oroarea orientală de mișcare acoperea o intensă activitate cerebrală. In dosul acestei nonșalanțe indiferente se ascundea omul de energie concentrat cu o concentrată pasiune problemelor politice. Era un meditativ; studiile făcute la "Ecole Centrale" din Paris, în acea epocă cea mai renumită școală de inginerie din Europa, îi creiase o disciplină a spiritului. Avea oroare de improvizație, cumpănea îndelung o soluție și "îndoiala metodică" a lui Descartes îi era familiară. Se pregătise îndelung pentru a prelua conducerea partidului, conștient de valoarea personalităților care ilustrau partidul advers, conservator: Petre Carp, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Take Ionescu, Al. Lahovari, Nicolae Filipescu, oameni politici cu un trecut, cu experiență în conducerea Statului de mare cultură, oratori remarcabili. Cu această elită politică trebuia, fatal, să se înfrunte ca șef al partidului liberal.

Conștient de răspunderile ce și-le asuma, Ionel Brătianu s'a consacrat unui studiu serios al tuturor problemelor politice: istorie, economie politică, doctrinele politice, Drept public, materii străine formației lui de inginer. Când a luat conducerea partidului era politic preparat.

Guvernările partidului conservator se caracterizau printr'o mai corectă administrație, politic însă domina ostilitatea față de orice inovație. Partid format, în bună parte, din mari proprietari, rămăsese fidel ideilor apărate în 1864 de Barbu Catargiu, care se împotrivise cu toată vigoarea dialectică lui Mihail Kogălniceanu. Conducerea partidului conservator era formată din oameni de serioasă pregătire intelectuală, cunoscători ai curentelor de idei din Anglia, din Franța, din Germania, în curent cu adâncile transformări intervenite în structura social-economică a țărilor Occidentului, dar în ceace privește România manifestau o concepție de imobilitate, convinși că situația classei țărănești trebuia să sufere o evoluție lentă, firește în ritmul melcului. Orice idee de reformă structurală era combătută ca reprezentând o manifestare a spiritului anarhic. In 1888 o serie de revolte țărănești puteau să fie apreciate ca un sumbru avertisment pentru clasa conducătoare, obligând-o să caute o soluție radicală a problemei țărănești; s'a recurs la legi paliative, care, în aplicare erau escamotate. Din anchetele făcute de prefecți după răscoalele din 1888 s'a constatat că învoelile agricole nu erau respectate, datorită unei administrații păcătoase care sprijinea pe proprietar în detrimentul țăranilor ale căror învoeli agricole nu erau respectate, fiind nevoiți să muncească cu salarii de foamete. Din răscoalele din 1888 s'au desprins două deziderate ale țăranilor: pământ și noui condiții de muncă. O realitate amenințătoare: 400.000 de familii de țărani nu posedau nici o palmă de pământ.

In 1889, Al. Lahovari, ministrul Agriculturei în guvernul conservator, a prezentat parlamentului legea vânzării domeniilor Statului țăranilor, în loturi de 5, 10 și 25 hectare. Condițiile erau avantajoase: vânzarea se făcea fără aconturi, prețurile erau mici și plătibile în termen lung, în rate anuale. O soluție provizorie reînnoită în 1892 printr'o nouă lege care reglamenta vânzarea bunurilor Statului în loturi mici. Legea a fost susținută de Petre Carp ca ministru al Domeniilor. Toate aceste soluții aveau de scop să îmbunătățească soarta țăranilor fără să se atingă de marea proprietate. Era de fapt o amânare, prin expediente, a rezolvării problemei social-economice a țărănimii.

In 1906, partidul conservator a sărbătorit jubileul de 40 de ani de domnie ai regelui Carol I. O expoziție a avut loc în câmpul Filaret. Drul Istrate a creiat acel admirabil parc Carol I, răsărit ca din basme prin plantarea de copaci bătrâni, trasând alei, rânduind totul cu un ales simț artistic. Delegații de țărani, conduși de intelectuali și de preoți au sosit din toate ținuturile ocupate de Români. Vizitatorii erau uimiți de progresul realizat în vechiul regat. Dar ca o crâncenă ironie, a venit sguduitoarea desmințire a realității țărănești: răscoalele din primăvara anului 1907.

Dacă conducătorii celor două partide politice ignorau, sau mai exact voiau să eludeze, tragismul problemei țărănești, nu s'ar putea spune că reprezentanții calificați ai păturei intelectuale păcătuiau prin complicitatea tăcerei. Gheorghe Panu prin formarea partidului radical, mișcarea socialistă, Dobrescu-Argeș, prin încercarea de a forma un partid țărănesc, N. Iorga care cutreera țara și evoca în pagini emoționante mizeria satelor, au atras atenția, fără întrerupere, asupra situații dramatice a clasei țărănești. In timpul expoziției, un scriitor din cercul revistei poporaniste "Viața Românească" a publicat sub formă de povestiri o serie de impresii în care redau opinia țăranilor asupra festivităților din parcul Carol I. "Moș Gheorghe la expoziție" se intitula cartea lui Spiridon Popescu în care se făcea critica unei civilizații de aparență, subliniind, cu o nuanță de humor toate contrastele Statului român.

Răscoalele au surprins partidul conservator, guvernul prezidat de Gh. Cantacuzino a demisionat, iar regele a încredințat formarea noului cabinet lui Ionel I. C. Brătianu, care a luat ministerul de Interne, încredințând ministerul de Războiu generalului Averescu. In ședința Camerei din 10 Martie, în fața majorităților conservatoare și a opoziției liberale îngrozite de proporțiile răscoalelor țărănești, Emil Costinescu a rostit un discurs în

(Urmează pag. 4.)

IONEL I. C. BRATIANU

care a făcut mărturisirea că toţi erau egal de vinovaţi de pornirea insurectă a ţărănimii. Ceiace complica situaţia era faptul că Viena şi Petersburgul avertizase guvernul că vor fi nevoite atât Austro-Ungaria cât şi Rusia, să intervină cu armatele spre a potoli răscoalele când guvernul român se dovedea incapabil să stăpânească situaţia. Represiunea a fost nemiloasă: 11.000 de ţărani au fost împuşcaţi. Nu ar fi fost necesare aceste execuţări sumare dacă cadrele politice şi administratia ţării nu ar fi fost surprinse de o adevărată panică. Guvernul, sub ameniţarea intervenţiei armate a Austro-Ungariei şi a Rusiei, era zorit să înăbuşe răscoalele care, pentru prima oară, luau proporţiile unei revoluţii; ordinele date aveau un caracter de oarbă violenţă.

Odată satele potolite, s'a început acţiunea de legiferare pe care o impunea realitatea ţărănească iluminată de flăcările conacelor boereşti incendiate, de satele înebunite de mizerie şi neomenoasă exploatare. Toată legiferarea agrară liberală din toamna şi iarna anului 1907 rezumă sforţarea disperată de a păstra o structură social-economică perimată. Legea islazurilor comunale, "Casa Rurală" creiată pentru a cumpăra moşiile marilor proprietari şi a le vinde ţăranilor, noua lege a învoielilor agricole, apăreau ca o cinică replică dată de classa conducătoare satelor potolite cu tunul.

Ionel I. C. Brătianu vroia să se debaraseze de ministrul de Răsboiu, generalul Averescu, care executase represiunea, asvârlind întreaga răspundere asupra executantului; eterna poveste a ţapului ispăşitor. Mijlocul folosit a fost o interpelare a lui Alexandru Marghiloman asupra unor nereguli săvârşite la ministerul de răsboiu. Generalul Averescu avea ca secretar general pe generalul Hartel. Acesta se cam greşise cu adaosul de preţuri la furniturile de fân pentru armată. Ionel Brătianu furnizase lui Marghiloman documentarea necesară, astfel că dovezile de incorectitudine erau strivitoare; generalul Hartel a fost nevoit să demisioneze din armată, iar generalul Averescu s'a retras din guvern. Brătianu a demisionat şi a format un nou guvern cu generalul Crăiniceanu la răsboi.

Generalul Averescu nu se putea resemna să primească această lovitură piezişă, fără să reacţioneze. Avea toate dosarele represiunii care făceau dovada că exagerările au fost datorite cererilor exprese ale prefecţilor, deci răspunderea revenea, indirect, ministrului de Interne. O amplă documentare i-a fost furnizată lui Const. Mille care a început prin "Adevărul" seria de articole "Ororile inutile", făcându-i responsabili pe rege şi pe Ionel Brătianu de executarea a 11.000 de ţărani. O primă lovitură pentru guvernul liberal: se descoperea numărul exact al victimelor, dovedindu-se ca mincinoasă cifra de 3.000 mărturisită de guvern. Era suficientă o cât de superficială răsfoire a dosarelor ca cineva să nu fie îngrozit de violenţa, în bună parte inutilă, a represiunii. Campania dusă cu tenacitate de Const. Mille nu era de natură să-i creeze noului şef al partidului liberal o atmosferă simpatică. Şi Ion I. C. Brătianu ţinea să dee partidului o orientare democratică.

Anii de opoziţie şi mai ales campania din Bulgaria la care Ion I. C. Brătianu a participat cu gradul de căpitan, ataşat la Cartierul generalului G. Crăniceanu, i-au impus ca o imperioasă necesitate, reforma structurii social-economice a României. Străbătând satele din Bulgaria, el afost puternic impresionat de condiţiile economice ale ţărănimii bulgare, ca şi de conştiinţa ei politică, în isbitor contrast cu condiţiile classei noastre ţărăneşti. Găsea o confirmare a teoriilor susţinute de grupul poporanist condus de C. Stere, grup care forma aripa stângă a partidului liberal. Scrisoarea publicată de Ionel Brătianu în revista "Democraţia" a lui Const. Banu şi reprodusă de ziarul "Viitorul" la 8 Septembrie 1913, scrisoare prin care propunea colegiul unic şi reforma agrară prin exproprierea marei proprietăţi, a provocat o mare agitaţie în rândurile partidului conservator.

Reforma electorală fusese agitată, prin ziarul "Lupta" în 1883 de Gh. Panu, figura în programul partidului radical întemeiat de marele gazetar democrat, o vom regăsi în programul partidului socialist. Intre 1883 şi 1891, sufragiul universal a fost preconizat de toate elementele democratice, iar agitaţia creiase atmosfera în aşa măsură, încât partidul liberal a fost obligat să-l înscrie în programul partidului ca un deziderat. "Sufragiul universal şi representanţa proporţională sunt idealul partidului care se va îndrepta spre el şi va căuta să-l realizeze prin reforme progresive". Ca toate dezideratele, acesta a rămas o simplă enunţare într'un program făcut în opoziţie.

Ca să ne dăm seama de schimbarea în structura politică a ţării pe care o preconiza o reformă electorală, este destul să amintim că în 1911 Senatul avea 27.260 de alegători (15.216 alegători în 1888) deci 0,38 % în raport cu populaţia ţării. Cât priveşte Camera, totalul alegătorilor direcţi era de 93.253 (59.578 alegători în 1888), adică 1,30 în raport cu populaţia ţării. Numărul alegătorilor indirecţi atingea cifra de 1.034.000. Aceste date le-am găsit în lucrarea sa documentată "Essai sur le régime représentatif en Roumanie", teză de doctorat trecută la Paris în 1937 de Crişan T. Azente.

Massa de alegători indirecţi formau zestrea guvernamentală; aparatul administrativ priveghia ca delegaţii aleşi de ţăranii cari votau la col. III indirect să fie oamenii guvernului. Introducerea în viaţa politică activă a celor 1.024.000 de alegători indirecţi constituia o revoluţie politică.

Ideia reformei agrare prin expropierea marei propietăţi nu era agitată în Europa în 1913 decât de partidele revoluţionare. Numai situată în justele ei proporţii, apreciem îndrăsneala politică a reformei preconizate.

In scrisoarea-program care a deslănţuit adversitatea implacabilă a conservatorilor, găsim acest pasaj: "Soarta războiului (este vorba de campania din Bulgaria) a arătat în plină lumină extraordinara influenţă a masselor asupra destinului Statului şi neapărata noastră datorie de a proceda cu curaj şi fără întârziere la toate reformele care trebue să dee noui puteri massei ţărăneşti". Un adevărat om de Stat are curajul să se înfrunte cu forţele de imobilizare ale societăţei atunci când a întrezărit imperativele de innoire ale vieţei sociale, grăbind astfel un proces de transformare pentru a evita erupţia vulcanică a realităţilor, îndelungă vreme comprimate. O reformă radicală, atunci când se încadrează procesului de devenire a unei societăţi, înseamnă că face economia unei revoluţii cu tot cortejul ei de nenorociri.

Sensul acestei scrisori-program a fost precizat, o lună mai târziu, printr'un articol inspirat de Ion Brătianu şi publicat în "Viitorul" (8 Octombrie 1913). "Noi am spus de nenumărate ori că societatea românească suferă de un viciu în alcătuirea ei: forma oligarhică a organizărei ei. Astăzi această situaţie nu mai poate dura". Concluzia articolului era: "Ne trebue o clasă ţărănească liberă, cultivată şi înstărită".

Sub impulsul lui Ionel Brătianu, partidul liberal se reîntorcea la începuturile lui, regăsia elanul, spiritul reformator al generaţiei de la 1848, reînoia atmosfera de la 1862-64.

Partidul liberal a trebuit să se înfrunte nu numai cu opoziţia partidului conservator şi cu opoziţia din propriul lui partid care cuprindea un număr însemnat de mari proprietari, dar ceiace era mai grav, şi cu opoziţia regelui Carol I, categoric ostil reformelor preconizate de Ionel Brătianu. Chiar în cadrul, aşa de conservator, al vieţei politice româneşti, concepţia monarhică a regelui Carol ca şi temperamentul lui autoritar se simţeau stingherite de corsetul unei Constituţii pe care o acceptase fără niciun entusiasm. Din primul contact cu Constituţia, tânărul prinţ şi-a afirmat concepţia asupra monarhiei constituţionale. Sancţionarea legilor, conform Constituţiei din 1866 revenia Domnitorului, dar în proectul prezentat de guvern, la articolul 47 (aliniatul 3) se prevedea că dreptul de veto al suveranului este un veto suspensiv care trebuia să cedeze în faţa voinţei reînnoite a Camerei. Domnitorul Carol s'a opus categoric, impunând introducerea principiului de veto absolut al suveranului în Constituţia din 1866.

Se înţelege că reformele anunţate de Ionel Brătianu nu puteau să fie pe placul bătrânului rege Carol şi opunerea regelui a obligat pe şeful partidului liberal să declare că pentru el nu est decât o unică soluţie, aceia de a se retrage din viaţa publică. Partidul s'a solidarizat cu Brătianu şi regele Carol s'a văzut nevoit să cedeze. Era prima opoziţie a lui Ionel Brătianu faţă de rege. A doua, şi mai dureroasă pentru bătrânul monarh, a fost în Consiliul de Coroană din 1914, când a impus neutralitatea României faţă de voinţa regelui Carol care cerea ca guvernul să execute clauzele prevăzute în tratatul de alianţă încheiat în 1883 cu Puterile Centrale. Noul şef al partidului liberal avea o altă ţinută în faţa regelui decât predecesorul Mitiţă Sturza, şi în loc să sărute slugarnic mâna suveranului vorbia cu dârjenie, conştient de obligaţiile pe care le avea faţă de ţară. Omul de Stat luase locul curtezanului.

Ionel Brătianu poate fi discutat şi pe bună dreptate criticat pe planul politicei interne, însă valoarea lui ca om de Stat apare într'o excepţională lumină pe planul politicei externe. Neutralitatea, aşa cum a fost nuanţată de Ionel Brătianu, constitue o lecţie permanent valabilă pentru oricine va avea cândva conducerea ţării. A ştiut să unească o neclintită voinţă spre a-şi atinge obiectivul cu o supleţă de mişcări impresionantă. Din momentul când a început războiul mondial, Ionel Brătianu a avut viziunea clară a momentului unic care se oferea poporului român de a-şi realiza unitatea; judecata lui politică nu era ipotecată nici unei filii, era stăpânit numai de interesele poporului român, de reînvierea Daciei. Nu şi-a făcut nici o iluzie în ceace privea sentimentele marilor puteri, ştia că în dosul declaraţiilor de prietenie se ascundeau calcule precise, interese de moment, evident variabile în cursul răsboiului. Cunoştea prea bine politica rusească şi ce însemnau angajamentele solemne luate de Rusia. Bătrânul Ion Brătianu făcuse amara experienţă şi, de sigur, va fi dat unele sfaturi fiului. Era conştient că o dislocare a Austro-Ungariei şi o înfrângere a Germaniei nu aveau decât o singură consecinţă, predominarea Rusiei în Europa centrală. Om de concentrare meditativă, deprins să adâncească problemele de politică internaţională, ajutat fiind de o nebănuită cultură istorică, Ionel Brătianu nu s'a precipitat. Era în linia caracterului lui îndelunga cumpănire a argumentelor pro şi contra, acea analiză a unei probleme cu deprinderea căpătată în anii de studii ale ingineriei; aceste trăsături ale caracterului se uneau cu un spirit realist, cu pătrunderea moştenită de la moşneni, deprinşi de secole să chibzuiască mult înainte de a lua o hotărâre. Poseda o solidă cunoaştere a istoriei Europei. N. Iorga mi-a vorbia uimit de vastitatea şi seriozitatea cunoştiinţelor istorice ale lui Ionel Brătianu. Să nu socotim că a fost o simplă întâmplare faptul că George Brătianu s'a dedicat studiilor istorice. El mi-a mărturisit influenţa decisivă pe care a avut-o tatăl lui în alegerea istoriei ca obiect de studiu, spunându-i: "nu poţi fi un om politic capabil să-ţi asumi răspunderea conducerii unei ţări fără să ai o temeinică pregătire istorică".

Fără îndoială că Ionel Brătianu avea simpatii pentru Franţa unde îşi petrecuse anii tinereţei — între 1884-1889 — la care se adăuga şi o tradiţie de familie. Toată generaţia dela 1848 se formase în climatul spiritual francez şi fără decisivul sprijin al lui Napoleon al III-lea unirea principatelor n'ar fi fost posibilă. Şi cu toate acestea, Ion Brătianu s'a văzut constrâns să semneze, în 1883, tratatul de alianţa cu Germania ca o măsură de apărare împotriva permanentei ameninţări a Rusiei. Sentimentele lui Ionel Brătianu se subordonau intereselor ţării.

Neutralitatea îi asigura o poziţie de espectativă, îi îngăduia răgazul necesar spre a descifra mai bine raportul de forţe între cele două blocuri. Odată neutralitatea proclamată, în urma Consiliului de Coroană în care numai bătrânul Petre P. Carp a susţinut teza regelui Carol, adică executarea obligaţiunilor care decurgeau din tratatul semnat în 1883, Ionel Brătianu s'a învăluit în cea mai misterioasă tăcere. Nimeni nu ştia precis ce hotărâre a luat sau va lua. S'ar fi putut crede că înclina spre politica pro-germană, datorită faptului că atitudinea lui era obiectul celor mai înverşunate atacuri din partea celor cari cereau intervenţia imediată a României alături de Franţa. Era aşa de întortochiată, de contradictorie poziţia guvernului liberal, încât chiar cel mai perspicace diplomat nu ar fi putut trage o concluzie valabilă.

Partidul conservator suferise în 1907, ca o consecinţă a răscoalelor ţărăneşti, o primă sciziune: a lui Take Ionescu, care formase partidul conservator-democrat. In 1913, Take Ionescu s'a raliat reformelor propuse de Ionel Brătianu. Complect integrat politicei engleze — soţia lui era o englezoaică — din prima zi a isbucnirei războiului, Take Ionescu a devenit partizanul intrării imediate a României alături de Anglia şi de Franţa.

A doua sciziune suferită de partidul conservator a avut loc în August 1914 când s'a luat în desbatere atitudinea României faţă de cele două blocuri aflate în răsboiu. P tre Carp cerea intrarea imediată a României în răsb alături de Puterile centrale numai obsedat de perico pe care îl reprezenta Rusia pentru existenţi Român Alex. Marghiloman şi Titu Maiorescu susţineau o ne tralitate nuanţată cu o simpatie faţă de Germania; colae Filipescu cerea intrarea imediată a României răsboiu alături de Franţa şi Anglia.

Credincioşii lui Petre P. Carp au scos ziarul "Moldov Al. Marghiloman ziarul "Steagul", iar Nicolae Filipe avea "Epoca". Om de năbădăios temperament, pasiun lui nu aflau niciodată frâna unui simţ critic, sentime tele subordonând judecata, Nicolae Filipescu manife o simpatie adâncă, irezistibilă pentru Franţa. Ca minist de răsboiu în 1912 a rupt o tradiţie: a făcut o coman uzinelor franceze în locul uzinelor germane Krupp. St diase ingineria în Franţa şi se identificase cu resen mentele Francezilor faţă de Germania. Intre el şi Ta Ionescu fusese întotdeauna o stare de ostilitate. Naţ nalist, cu o nuanţă de antisemitism, Nicolae Filipe privia iritat atitudinea de simpatie faţă de Evrei a Take Ionescu şi pentru conservatorismul lui integral, derile democrate, innoitoare pe care acesta căuta să impună partidului constituiau o permanentă provoca In bună parte sciziunea din 1907 se datoreşte conflic lor permanente dntre Take Ionescu şi Nicolae Filipe In 1909, la o întrunire a partidului conservator ţinută Iaşi, Nicolae Filipescu i-a făcut un portret rămas c bru ca violenţă pamfletară: "un Şloim cu aere de Cezar

Pentru faptul că Take Ionescu se declarase pentru trarea imediată a României alături de Anglia şi Fran Nicolae Filipescu a uitat tot trecutul de aprigă vrăjm şie, a uitat chiar că şeful partidului conservator-dem crat susţinea reformele "revoluţionare" ale partidu liberal. Intru întâmpinarea lui Take Ionescu, care se torcea de la Londra a fost trimis Grigore N. Filipe Spre plăcuta surpriză a lui Take Ionescu, fiul aducea m sajul de împăcare al tatălui.

"Liga Naţională", din care făceau parte: Nicolae Fi pescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Toma Steli Mişu Cantacuzino, C. Argetoianu, C. Mille, Simion M drescu, a realizat o puternică agitaţie a opiniei publ în sensul intrărei imediate a României contra Puteril centrale. "Liga Naţională" avea la dispoziţie cea mai ma parte a presei: "Adevărul" şi "Dimineaţa", "Epoca", "N ţionalul", întemeiat de Toma Stelian fostul ministru Justiţie în guvernul liberal dela 1907 la 1911, "Ordine lui Victor Ionescu — fratele lui Take Ionescu — şi în 19 "Universul", odată cu instalarea ca director a gener lului Grigore Crăiniceanu.

Grupul pro-german avea ziarele "Minerva" şi "Sea (aparţinând lui Griguţă Cantacuzino), "Steagul", "Dr tatea", "Ziua" (condus de Ion Slavici) şi "Moldova", c dus de Virgil Arion.

Această împărţire în două tabere antagoniste a o ziţiei a convenit politicei lui Ionel Brătianu care, sub n o formă, nu a încercat să stânjenească cele două cure antagoniste. O singură grijă a avut, să determine o a tudine rezervată a lui N. Iorga, pe care îl socotea — şi bună dreptate — ca cea mai puternică forţă de răscolire pasiunilor naţionaliste. N Iorga, deşi fusese ales al "L gii Culturale" nu a luat parte la nici una din întrunir "Ligei Naţionale", spre disperarea lui Nicolae Filipes de care îl lega o strânsă prietenie.

Propaganda franceză, rusească sau germană se put desfăşura în voe, neîmpiedicată de guvern. Chiar în r durile partidului liberal exista o dezorientare, voit i primată de Ionel Brătianu: grupul de la "Viaţa Rom nească", condus de C. Stere era convins că neutralita era doar o poziţie de aşteptare, şeful guvernului nutr gândul unei acţiuni contra Rusiei. C. Stere era unul d tre colaboratorii intimi ai lui Ionel Brătianu. Il servea atitudinea intervenţionistă a liberalului de mare presti Toma Steliam, care echilibra anti-rusismul lui C. Ste In guvern Alex. Constantinescu ocrotia pe refugiaţii deleni şi bucovineni, în timp ce Emil Costinescu coch cu germanofilii. Numai I. G. Duca era în secretele Ionel Brătianu.

Ministerul de Externe era condus de bătrânul Em. rumbaru, din vechea generaţie liberală, puţin cam zah risit, părea o figură de porţelan, care habar n'avea negocierile lui Ionel Brătianu. Ministrul de Externe convins că România va rămâne neutrală "usque ad nem". Se poate imagina surprinderea lui când a aflat declaraţia de răsboiu a României în ziua de 15/28 Augu

Am asistat, în primăvara anului 1915, la interpela făcută la Senat de Nicolae Filipescu, interpelare pub cată într'o broşură sub titlul "Momentul de la Lember Nicolae Filipescu avea o predilecţie pentru problem militare şi răsboiul accentuase această predilecţie. Te susţinută de Nicolae Filipescu era că România pierdu momentul cel mai favorabil de intrare în acţiune pen cucerirea ţinuturilor româneşti de dincolo de Carp momentul în care generalul Brusilov cucerise Lemb gul şi înaintase până în Carpaţi. Abundenţa de con deraţii strategice invocate spre a încadra vinovăţia Ionel Brătianu care conştient şi perfid făcea jocul in reselor germane, erau utilizate spre a demonstra că t da interesele naţionale.

Un mare talent de orator, nemilos în atac, dând în zelor accentul de violenţă care nu cunoştea nici un m najament, Nicolae Filipescu aducea în înverşunarea a cului şi toată rezerva de ură a conservatorilor con partidului liberal, ură împinsă la paroxism de cele d reforme menite să sfarme structura quasi feudală a S tului român. Interpelarea lui Nicolae Filipescu părea, zind-o, uimitoare ca logică şi elocvenţă. Ionel Brătian ascultat fără ca nimeni să poată descifra pe faţa lui s timentele lui intime. A dat un răspuns scurt care pu fi interpretat în toate sensurile, părând o reincarna legendarului Sfinx.

Intreţinea voit confuzia, alimenta cu subtilă artă zorientarea, intensifica nesiguranţa opiniei publice a da impresia de nehotărîre. In 1915, în "L'Homme chaîné" Georges Clémenceau a publicat un violent ticol împotriva lui Ionel Brătianu, articol reprodus toată presa intervenţionistă. G. Clémenceau, fără să servia politica lui Ionel Brătianu, care îşi urma lin acţiunea diplomatică cu scopul de a obţine maximum garanţii şi de avantaje pentru România.

Acţiunea de captare a României a început înain deslănţuirea răsboiului, încă din primăvara anului Germania căuta să consolideze alianţa cu România, tând pe sprijinul Vienei ca să facă presiuni asupra dapestei în sensul acordării unor largi satisfacţii

(Urmează pag.

IONEL I. C. BRATIANU

tru Românii din monarhie; Rusia făcea sforțări prin asigurări ademenitoare, să șteargă amintirile penibile lăsate de politica rusească în 1878. Este semnificativ că întrevederea țarului Nicolae al II-lea cu regele Carol I, la Constanța în Iunie 1914, a coincis cu întrevederea, care a avut loc tot în Iunie 1914 la Konoppist între împăratul Wilhelm al II-lea și arhiducele Franz-Ferdinand când tema principală de discuție a fost România și Românii din monarhia habsburgică.

Linia sinuoasă a politicei lui Ionel Brătianu nu era determinată de o nesiguranță în ceace privia hătărîrea finală—pentru el victoria de la Marna a luminat evoluția ulterioară a răsboiului—ci de elementul nesigur pe care îl reprezenta Rusia după prăbușirea puterei militare a Germaniei. Ii era teamă de a rămâne "en tête à tête" cu Rusia, înconjurat de puternice State slave care—fatal datorindu-și existența victoriei rusești—ar fi gravitat în orbita politicei Petersburgului. Informat, urmărind cu o atenție încordată toate fluctuațiile politicei aliaților, Ionel Brătianu nu a minimalizat presiunea pe care, în Martie 1915, o făcea Sasonov, primul-ministru al Rusiei ca să obțină declarații formale din partea Angliei și Franței în ceace privia cedarea Strâmtorilor Rusiei. Șantajul rusesc s'a exercitat sub forma amenințării unei păci separate cu Germania, Sasonov amenințând că demisionează, iar țarul va fi obligat să facă apel la una din personalitățile politice partizane ale "vechiului sistem de alianțe a celor trei împărați".

Iată memorandumul transmis la 19 Februarie 1911 (4 Martie stil nou) ambasadorilor Franței și Angliei (Paul Milioukov.—Histoire de la Russie, vol. III, pág. 1.197):

"Cursul evenimentelor recente conduce pe M. S. Împăratul Nicolae să gândească că chestiunea Constantinopolului și a Strâmtorilor trebue să fie rezolvită în mod definitiv și de acord cu aspirațiunile seculare ale Rusiei".

"Ori ce soluție ar fi insuficientă sau precară, care nu ar cuprinde teritoriilor Imperiului Rusesc orașul Constantinopol, malul oriental al Bosforului, de la marea de Marmara și a Dardanelelor, deasemenea Tracia de Sud până la linia Enos-Midia".

"De asemenea, și drept consecința unei necesități strategice, vor trebui să fie cuprinse în frontierele Imperiului partea coastei Asiatice între Bosfor, râul Sakaria și punctele care vor fi indicate special pe coasta golfului Ismid, precum și insulele din marea de Marmara, insulele Imbros și Tenedos".

"Interesele speciale ale Franței și ale Marei Britanii în regiunea descrisă mai sus vor fi riguros respectate."

"Guvernul Imperial se măgulește că considerațiunile expuse mai sus vor fi primite cu simpatie de cele două guverne aliate. Acestea pot să fie sigure că realizarea proiectelor pe care le-ar învedera în celelalte părți ale Imperiului otoman, și aiurea, vor întâlni o egală simpatie pe lângă guvernul imperial."

Acest program de anexiuni teritoriale a fost acceptat de aliați: la 23 Februarie (8 Martie) de Franța, la 27 Februarie (12 Martie) de Marea Britanie. Proectate pe hartă, aceste concesii teritoriale ne dau imaginea exactă ale consecințelor politice-conomice: marea Neagră devenia un lac rusec.

Filiile lui Nicolae Filipescu și Take Ionescu îi orbeau în așa măsură încât nu mai erau capabili să vadă interesele de viață ale poporului român, pierduseră luciditatea politică.

In tot acest tumult de pasiuni, de desmățată deslănțuire ale filiilor, Ionel Brătianu negocia fără să uite un singur moment pericolul permanent pe care îl reprezenta Rusia. Să nu pierdem din vedere că în 1914 Rusia dădea semne de oboseală, iar împărăteasa Alexandra Feodorovna, care susținea o pace separată spre a salva Rusia de la o catastrofă internă, exercita o influență decisivă asupra lui Nicolae al II-lea. Incă din Aprilie 1911, Alexandra Feodorovna primise o scrisoare din partea fratelui ei Ernest de Hesse prin care îi făcea propunerea de a începe negocieri de Pace. Rasputin care exercita o putere hipnotică asupra țarinei, Protopopov, numit de țar ministru de Interne, susțineau pacea separată. Victoria acestor susținători ai unei păci separate a fost obținută în Iulie 1916 când Sazonov a fost înlocuit cu Stürmer care a început imediat negocierile secrete cu von Jagow.

Astăzi, după ce arhivele secrete au fost date publicității, ne dăm seama în ce măsură prudența lui Ionel Brătianu în tot timpul negocierilor a marcat calitățile excepționale ale adevăratului om de Stat. Cel mai frumos elogiu—evident involuntar—i-a fost făcut în "Histoire de la Diplomatie", publicată sub îngrijirea lui Vladimir Potiemkine, diplomat sovietic. Citez:

"*Intrarea în răsboiu a României.* De la începutul răsboiului, Bucureștii erau teatrul unei lupte diplomatice, asemuitoare a celor ce se desfășurau la Constantinopol, Roma, Sofia și Atena. Cele două blocuri în răsboiu căutau să atragă spre ele România oferindu-i momeli pe seama inamicului. Tratatul de alianță din 1883, care lega România de Tripla Alianță, pierduse de la începutul răsboiului, aproape toată semnificația lui reală. El fusese sdruncinat prin lupta între România și Ungaria în Transilvania, și prin pretențiunile românești asupra acestui teritoriu, făcând parte din Ungaria. Tentativele Vienei și ale Berlinului la Budapesta, în vederea obținerei ca Ungurii să acorde concesiuni Românilor din Transilvania, nu obținuse nici un succes. Totuși în zilele chiar ale crizei din Iulie 1914, Germania încercase să aranjeze lucrurile promițând Besarabia României. Primul ministru român, Brătianu, răspunse că România nu ar putea obține Basarabia decât dacă Rusia ar fi complect bătută, astfel ca Austria să pună mâna pe aceste teritorii. Işi dădeau seama la București că populațiunea rusă din Basarabia ar fi ostilă cotropitorilor români și că niciodată Rusia nu s'ar resemna la pierderea acestui teritoriu. In acelaș timp cu Germania, Rusia a încercat de asemenea să momească (seducă) România: îi oferi Transilvania. Dar guvernul român preferă să aștepte urmarea evenimentelor. Abținându-se de a intra în răsboiu, hotărî, pentru moment, să-și vândă cât mai scump neutralitatea. Brătianu spera că Rusia îi va ceda ea singură Basarabia drept preț al neutralităței sale. El găsi sprijinitori la Paris și la Londra, aliații Rusiei găsind foarte natural de a plăti România pe spinarea aliatei lor ruse. Ori, Rusia declină în mod energic această pretențiune. Brătianu avu mai mult succes cerând Antantei compensațiuni pe spinarea Austro-Ungariei. La 1 Octombrie 1914, o convențiune ruso-română fu semnată, în temeiul căreia Rusia garanta integritatea teritorială a României și îi recunoștea un drept asupra teritoriilor austro-ungare populate de Români. România putea să pună mâna pe aceste teritorii "în momentul în care va crede de cuviință". Cu alte cuvinte, ea putea să rămână neutră atâta vreme cât victoria Rușilor nu i-ar face câștigul (prada) ușoară. Guvernul român parveni deasemenea să negocieze un împrumunt de piața Londrei. Este interesant de notat, cu privire la diplomația română, că și Germania trebui să plătească România pentru neutralitatea sa precum și pentru trecerea munițiunilor destinate Turciei" (pág. 303), vol. II).

La această lucrare au colaborat cei mai mari istorici ai Rusiei sovietice, evident cu tendințe de propagandă, cu interpretarea, deseori tendențioasă a documentelor, dar nu se poate nega valoarea de bogată informație. Chiar din această pagină în care veninul urei rusești este vizibil, reese clar grija de interesele românești care a dominat, în tot timpul neutralităței, pe Ionel Brătianu. Să compare oricine această pagină vrăjmașă, dar tocmai de aceia mai elogioasă, cu secăturismul, cu inconștiența arătată în timpul negocierilor care au adus țara la faptul îndeplinit al capitulării de la 23 August 1944 și își va da seama de ce Ionel Brătianu a fost arhitectul României Mari, iar nemernicii epigoni groparii poporului român. Avea nu numai simțul răspunderii, dar în raporturile cu puterile străine nu a manifestat niciodată un complex de inferioritate, complex arătat în mare măsură de Take Ionescu, perpetuat de N. Titulescu și dus la forma cea mai abjectă de urmași.

Ionel Brătianu avea în raporturile cu reprezentanții marilor puteri o mândrie care minuna, un simț al demnității naționale egal celui lui Petre Carp. De altfel, în afară de rușinoasea excepție a lui Mitiță Sturza, toți oamenii politici ai României mici aveau o ținută demnă. București era postul în care un diplomat străin își trecea examenul de capacitate. Partidele democratice, după 1919, au introdus ploconelile față de repretentanții marilor puteri.

Un exemplu de ținută: Petre P. Carp, prim-ministru și ministru de Finanțe, a redus tarifele vamale excesiv de protecționiste, a primit vizita lui von Bülow, ministrul Germaniei la București, care a făcut o introducere spre a pregăti terenul în vederea expunerii obiectului vizitei, cu o serie de considerații de economie politică, invocând autoritatea lui Friedrich List și cu observații privind avantagiile unui regim vamal protecționist, precum și eroarea de a reduce tarifele vamale atunci când o țară, cum era România, avea o industrie abia înmugurită. Petre Carp și-a fixat monoclul și a întrebat tăios: "Nu crede Excelența voastră că depășește misiunea pentru care este acreditat în România, dând lecții unui ministru român cum să privegheze interesele românești?".

Von Bülov, intimidat—și era unul din cei mai străluciți diplomați—a bâlbâit: "Vedeți, domnule prim ministru, capitalurile germane investite în România suferă consecințele". Răspunsul lui Petre Carp a venit nemilos: "Cu aceasta trebuia să înceapă Excelența voastră. Audiența e terminată". Și Petre Carp a fost și a rămas până la sfârșitul vieței partizan al alianței cu Germania, singura politică—în concepția lui—impusă poporului român de situația lui geografică.

Aceiaș mândră atitudine a păstrat și Ionel Brătianu. Când guvernul bolșevic, prin generalul Cerbacev, comandantul suprem al forțelor rusești pe frontul românesc, a propus în ziua de 20 Noembrie (3 Decembrie) 1917, generalului Mackensen și Arhiducelui Josef negocieri de pace, România se găsia izolată. Intr'un consiliu de coroană, la care au participat regina Maria și prințul moștenitor Carol, Take Ionescu a propus faimosul triunghiu al morței, Generalul Averescu a arătat din punct de vedere militar, aberația, acestei soluții. Ionel Brătianu s'a înclinat în fața opiniei autorizate a celui mai capabil general și a tras consecințele politice: nu a semnat armistițiul până ce nu a obținut în scris consimțământul puterilor aliate care recunoșteau forța majoră, și implicit armistițiul României nu anula revendicările noastre recunoscute prin tratate.

Condițiile armistițiului semnat de România în 1917, când rămăsesem singuri în fața forțelor germano-austriace, fără nici o eșire, să fie comparate cu ceace au realizat negociatorii de la Cairo și ne vom da seama cât de jos a coborât nivelul așa zisului personal politic al partidelor democrate. De la Ionel Brătianu la... Grigore Niculescu Buzești.

La Conferința păcii, Ionel Brătianu s'a isbit de Georges Clémenceau și de operațiile din culise ale "europeanului" (titulatură sigură pentru a identifica complexul de inferioritate față de marile puteri) Take Ionescu. Orice om politic român cu veleități de a căpăta titlul de "european" are o deosebită grijă să obțină încrederea prin substanțiale reduceri din dârjenia românească, să accepte toate concesiile care i se cer. Marele "european" Take Ionescu era excesiv de suplu când interesele României veniau în contrazicere cu interesele de moment ale marilor puteri. In lungile lui negocieri, Ionel Brătianu obținuse Banatul integral, minus o fâșie de teren de o lățime de 30 km. în fața Belgradului. Take Ionescu, fără să prevină pe Ionel Brătianu, pentru a ușura sarcina marilor puteri față de Serbia, prin negocieri directe cu Passici a consimțit să se cedeze (orice "european" român cedează cu entusiasm din teritoriul țării spre a-și onora calificativul) Torontalul. N'a avut grija, cel puțin, să cerceteze în prealabil o hartă etnografică a Banatului ca în fixarea frontierei să reducă cât mai mult din populația românească care a fost cedată Sârbilor. "Europenii" nu-și încurcă politica lor înaltă cu asemenea fleacuri etnografice. Prietenia lui Passici, aprobarea lui Clémenceau valorau mai mult pentru Take Ionescu de cât Românii din Torontal.

Ionel Brătianu a invocat tratatele încheiate în 1916, dar se găsia în fața angajamentelor luate de Take Ionescu care se proclamase președintele unui comitet național improvizat la Paris. Însă toate piedicile pe care i le impunea neobositul "european" nu făceau de cât să îndârjească și mai mult intransigența românească a lui Ionel Brătianu. Admirabilă pagină din istoria politică a României moderne, un îndreptar pentru cei cari, mâine, vor fi chemați să conducă interesele poporului român. Nu se apără drepturile unei națiuni făcând mătănii, târându-te pe brânci, lovindu-te cu fruntea de pământ, încărcând nația ta de toate păcatele imaginare; fără o lepădare de complexul de inferioritate față de puterile străine nu vom ajunge niciodată să validăm interesele primordiale ale nației.

La moartea lui Ionel Brătianu am publicat un articol în care îl comparam cu Cavour. Creiase România mare, executase legatul generației de la 1848. Vechiul regat jucase rolul Piemontului în creiarea unității Italiei, sub conducerea sigură, conștientă de țintele finale, a lui Ionel Brătianu. Citind anii trecuți o lucrare a lui A. Panzini "Cavour creiatorul unității Italiei", o admirabilă evocare a marelui om de Stat italian, am găsit unele caracterizări care se potrivesc și lui Ionel Brătianu. Pentru Panzini "Cavour reprezenta rațiunea în mijlocul exaltărilor, viziunea rece între pasiunile incandescente". Jucător consumat căuta să "restrângă hazardul la minimum posibil". Ceiace a fost Ionel Brătianu în anii de tumult pasional al neutralității.

Acest portret luminos își are petele de umbră, scăderi care au împiedicat să se vadă în toată amploarea figura omului de Stat.

In timpul neutralității a fost ministrul de Răsboiu, spre a lăsa, de fapt, conducerea ministerului generalului Iliescu, secretar general, de care îl lega o veche prietenie din anii de studii la Paris. Era un ofițer de o excepțională pregătire militară, de vastă cultură și de o remarcabilă inteligență; având o vedere clară a problemelor și o judecată; alegerea făcută de Ionel Brătianu era perfect îndreptățită. Și totuși acest militar capabil, destinat să prezidere pregătirea armatei pentru supremul examen al răsboiului, a fost cel care a determinat dezastrul din prima parte a campaniei. Complect lipsit de simțul răspunderei, nu avea, mai ales, calitatea care definește pe un șef: disciplina morală. Era petrecăreț, amator de șampanie și femei. In timpul secretariatului lui ministerul de răsboiu devenise bursa tutulor traficanților, samsarilor, furniturile militare oferind prilejuri de rapidă îmbogățire. Orice femee frumoasă, chiar de moravuri ușoare avea acces în cabinetul celui căruia i se încredințase pregătirea armatei române. Era un delir al desfrâului. Increderea lui Ionel Brătianu a rămas intactă, deși nu mai era un secret pentru nimeni cele ce se petreceau la ministerul de răsboiu. Verificarea a ajuns la scadență; armata a plătit cu sânge și jertfe inutile, inconștiența generalului Iliescu. In Decembrie 1916, când dezastrul era consumat, gen. Iliescu a fost înlocuit la cererea generalului Berthelot prin generalul Prezan.

In 1920, generalul Iliescu a publicat în ziarul "Dacia" o serie de foiletoane, nesemnate, prin care încerca să se apere sprijinindu-se pe argumentul că întreg planul de răsboiu îl concepuse pe baza unei certitudini: Bulgaria nu va ataca. Intr'adevăr, primul ministru al Bulgariei Radoslavov dăduse asigurări Franței și Marei Britanii că Bulgaria va păstra în orice caz neutralitatea dacă împrejurările nu-i vor îngădui să meargă alături de aliați. Așa de categorice fuseseră asigurările—tema lui Radoslavov era că poporul bulgar nu va lua armele contra Rusiei—încât Brătianu refuzase să accepte un corp expediționar rusesc în Dobrogea de 200.000 de oameni, mulțumindu-se numai cu 60.000. Dar Rusia n'a trimes decât o brigadă care, firește, n'a luptat. Apărarea generalului Iliescu-Turtucaia nu acoperea lipsurile echipării armatei.

In intimitate, cu mare vioiciune, cu inteligență de avocat, escamota, întrebuințând o dialectică de sofist, datele jenante, minimalizându-și răspunderea. Mi-amintesc că pe masa lui de lucru am văzut o carte deschisă pe care citind-o o adnota, "Le bouc émissaire à travers l'histoire", al cărei autor l-am uitat. Propabil că în conștiința lui se socotea un simplu țap ispășitor. Sofistul își escamota propria lui conștiință.

Isprăvile petrecărețului general și tragicele consecințe ale nepregătirei armatei s'au repercutat asupra lui Ionel Brătianu. Dacă în August 1919, pe planul politicei externe—când armata română intra în Budapesta și lichida republica roșie a lui Bella Kuhn în urma mandatului dat de mareșalul Foch, comandantul suprem al forțelor aliate, Ionel Brătianu atingea maximum de prestigiu, pe planul intern, însă, încerca tristeța unei totale impopularități. Ispășia anii răsboiului. Amintirile zilelor cumplite din 1916 și 1917 împiedicau opinia publică să vadă realizarea, așa de grandioasă pe cât de îndrăsneață, a României Mari. Fără îndoială că vrășmășia opiniei publice era nedreaptă și în perspectiva anilor este dureros contrastul între valoarea omului de Stat și ostilitalea spiritului public. Fie agitator politic, fie grup sau ziar, era suficient să atace, în 1919, pe Ionel Brătianu ca să obțină adeziunea populară. România Mare era o realitate, o străbăteam de la Hotin la Timișoara și cel care era ctitorul acestei mărețe construcții politice se înfrunta cu îndârjita pornire a opiniei publice. România fusese promovată jandarmul Europei, armata noastră liberase Ungaria de teroarea bestiilor roșii, iar la București, în aplauzele străzii, N. D. Cocea plimba într'un camion trei șobolani spânzurați de cozi în timp ce un clopot bălăngănea ecoul unei nedrepte impopularități. Judecățile sumare ale mulțimilor nu au decât un singur apel: judecata senină a Istoriei.

Sunt convins că anul 1919 a fost decisiv pentru atitudinea lui Ionel Brătianu în politica internă pentru definirea concepției lui în ceace privia mecanismul constituțional. Printr'un act de revoluționară concepție sfărâmase structura politico-economică a unei Românii quasifeudale. Votul universal deschisese larg porțile țărănimii chemată să fie clasa politică dominantă; exproprierea marei proprietăți a fost realizată așa de radical, încât într'o lucrare asupra reformei agrare în Europa, lucrare apărută în colecția "Eglantine" condusă de Vandervelde (1923), se aprecia reforma agrară din România ca cea mai radicală, în afară de cea făcută în Rusia sovietică. Sentimentul național primise o satisfacție integrală, un om de Stat a știut să folosească cu o extraordinară indemânare, împrejurările, chiar cele mai adverse, spre a face dintr'un vis utopic o emoționantă realitate. Și totuș, cel care schimbase cursul istoriei poporului român, în loc să fie aclamat, era hulit.

Cavour a spus: "prefer o Cameră unei anticamere". Ionel Brătianu, desamăgit, a preferat după 1919, o anticameră unei Camere, Barbu Știrbei suplinind voința populară. Alegerile au fost reduse la o simplă parodie iar designarea guvernelor se făcea după indicațiile lui Ionel Brătianu prin mijlocirea lui Barbu Știrbei, șeful camarilei. De la 1920 și până la moartea lui Ionel Brătianu în Decembrie 1927, viața constituțională a României a fost simplificată, voința autoritară o șefului partidului liberal era acoperită, fără să înșele pe nimeni, cu o amăgitoare consultare a voinții populare.

Nu ne interesează motivee pentru care Barbu Știrbei exercita o așa de hotărâtoare influență asupra deciziilor regelui Ferdinand, nefiind în intenția mea să investighez

(*Urmează pag. 6.*)

mecanismul secret al camarilei, fapt este că Ionel Brătianu a avut la dispoziție factorul menit să-l scutească de strădania pe care o necesită captarea voinții masselor.

Până în 1914, Barbu Știrbei nu a jucat nici un rol în viața politică a țării. Iși gospodărea moșia de la Buftea, făcea conserve și multă reclamă pentru o poșircă de vin, cu etichetă. Numit de noul rege administratorul Domeniilor coroanei, Barbu Știrbei a continuat să fie inexistent în viața politică. Nu avea nici o pasiune politică, era stăpânit numai de o pasiune nesățioasă de bani. Pentru serviciile constituționale—ca să spunem așa—Barbu Știrbei primia compensația prin rentabile consilii de Administrație. Orice bancă sau întreprindere industrială obținând pe Barbu Știrbei ca președinte al consiliului de administrație își asigura elasticitatea legilor, concursul guvernului. Iar el încasa fără să ostenească, încasa cu un nesaț aproape bolnăvicios. In București, Barbu Știrbei era un personaj misterios, toată lumea știa ce rol juca, dar figura lui nu o cunoșteau decât foarte puțini din protipendadă și din lumea de afaceri.

In 1925 duceam o campanie împotriva lui Barbu Știrbei pe care îl denumisem "Duce de Lauzun balcanic" și aveam nevoe de fotografia șefului camarilei. I-a fost imposibil lui Grigore Filipescu să și-o procure. Unica soluție a fost ca să-l suprindă caricaturistul Ross la o adunare generală a Băncii de Credit și să-i deseneze figura; tot ce putea să fie mai insignificant, una din figurile pe care le vezi la ghișeul unei bănci, în dosul unei tejghele sau conducând, plin de discreție și tact, un tripou. Ceva echivoc și levantin în priviri și în mișcări. Dorința lui de câștig mergea până a-și terfeli demnitatea. Atta Constantinescu care a fost căsătorit cu una din fetele lui Barbu Știrbei îmi povestea despre fostul lui socru mici intimități pitorești. Una dintr'o sută: nu numai să ginerele a fost obligat să suporte toate cheltuielile nunței, dar o fost rugat să cumpere conservele Știrbei și să îngăduie ca socrul să ridice cutiile goale.

Un asemenea individ, este de la sine înțeles, că a căutat să stoarcă la maximum beneficiile care decurgeau din poziția de persona grata a Coroanei. Rolul lui Barbu Știrbei a ajuns cunoscut în toată lumea românească și funcția pe care o îndeplinia de falsificator al funcționării sistemului constituțional să-l facă odios. Popularitatea de care s'a bucurat prințul Carol își află origina în svonul că ar fi pălmuit pe favoritul coroanei, dând, indirect, o satisfacție țărei ofensate. Dacă Barbu Știrbei a fost sau nu omagiat cu o pereche de palme bine meritate, nu știu, dar ceva trebue să fi fost, dacă imediat după 7 Iunie 1930 toate societățile care îl aveau președinte de consiliu de administrație s'au grăbit să se lepede de el. Peste o sută de societăți anomime și-au anunțat schimbarea președintelui; anunțurile ocupau două pagini de ziar. Pentru istoricul de mâine acele pagini de anunțuri confirmă și ilustrează mecanismul falsificărei bietei voințe naționale.

Stăpân pe anti-cameră, sigur de eficacitatea camarilei, Ionel Brătianu a săvârșit o serie de erori menite să învenineze viața publică; greșală în 1922 când a înlăturat guvernul Averescu, greșală în 1926 când a impus, înlăturând partidul țărănesc și partidul național, guvernul Averescu-Goga, ca după un an să-l înlăture și să preia puterea. Evident o dictatură rezimată pe o camarilă, dar totuș o dictatură pe care nu o putea acoperi farsa unor alegeri aranjate de aparatul administrativ. Succesiunea guvernelor nu era hotărâtă de voința națională, ci de voința șefului camarilei, Barbu Știrbei.

Dar această dictatură a avut cel puțin scuza unei opere pe planul organizării interne a Statului? Categoric nu. Rămâne de ne-înțeles pentru oricine ar încerca să scrie istoria politică a României acest dublu, contradictoriu aspect al lui Ionel Brătianu: un mare realizator pe planul extern, conducând cu o extraordinară siguranță destinele poporului român și după 1919 de o dezolantă sterilitate pe planul intern. Omul care văzuse cu atâta claritate drumul menit să conducă pașii poporului român spre unitatea națională, a fost incapabil să dee României Mari o așezare politică solidă pentru a asigura o viață publică normală. Acelaș om care în 1913 pusese cu atâta temeritate premizele unei noui structuri social-politice a Statului, a căutat să zădărnicească concluziile printr'o serie de expediente menite să turbure așa de profund viața publică, încât regimul constituțional devenise masselor complect indiferent, iar lovitura de Stat din 1938 nu a întâlnit rezistența activă a unei opinii publice revoltate.

In politica internă Ionel Brătianu a suferit ceace s'ar părea paradoxal—tutoratul lui Vintilă Brătianu. Era cel mai mic dintre frați și cel care exercita o inexplicabilă dominație. O inteligență obtuză, meticuloasă, un om complect lipsit de imaginație, conștiincios, corect, sectar Vintilă Brătianu a fost spiritul rector al guvernărilor partidului liberal. Ionel Brătianu s'a temut—accentuez cuvântul temut—să nu contrazică pe Vintilă. Rămâne în sarcina psihologilor să deslege enigma contradicțiilor caracterului acestui om, eu mă rezum să înfățișez unele aspecte. Când cei trei frați plecau toamna la studii, la Paris, Vintilă era monitorul. Imi povestia C. Argetoianu ce autoritate tiranică exercita cel mai mic dintre frați. Porneau toți trei îmbrăcați în redingote—moda timpului—ca trei seminariști, dar în prealabil, Ionel Brătianu ruga pe Argetoianu să-i reție un loc la vagonul de dormit, neuitând să adauge: "să nu știe Vintilă". Trebuia să folosească o ingenioasă tactică ca să-și ocupe locul rezervat fără să deștepte bănuiala lui Vintilă. La Paris, Ionel Brătianu care prefera să se îmbrace cu o tinerească cochetărie, își avea garderoba secretă în garsoniera lui Argetoianu. Era fericit când reușia să lepede redingota de seminarist și să hoinărească, noaptea ștrengărește prin Montmartre, în timp ce fratele Vintilă, după ce termina de buchisit cursurile, se culca de vreme ca să se scoale dis de dimineață. Mereu să nu știe Vintilă. Acest ascendent a continuat toată viața.

Dacă politica externă a fost condusă cu atâta strălucire, explicația este că Ionel Brătianu n'a fost obligat să țină seama de opinia fratelui Vintilă; în schimb politica internă a lui Ionel Brătianu s'a soldat cu un dureros deficit datorit faptului că a trebuit să gireze politica lui Vintilă. Nu se poate un mai mare contrast decât între acești doi frați. Ionel Brătianu, o inteligență deschisă, disprețuind amănuntele, iubind linia amplă, clară a unei idei, Vintilă lipsit de orizont, incapabil să depășească amănuntele spre a le încadra într'o viziune cuprinzătoare a realităților; diferența între un jurist și un arhivar de judecătorie. Un om nu numai lipsit complect de imaginație, dar vrăjmaș al tutulor manifestărilor imagi-

IONEL I. C. BRATIANU

nației. In 1911, Vintilă Brătianu a fost numit primar al Capitalei; secretarul-general al primăriei era Ionel Gr. Periețeanu, destinat să devină, mai târziu, marele avocat. Probabil că cineva, cunoscând oroarea noului primar față de poezie, l-a denunțat pe I. Gr. Pericțeanu că scria versuri și chiar le publica. Pentru Vintilă Brătianu aceasta era o gravă acuzație; tot așa de rușinos i se părea, probabil, a scrie versuri ca și a delapida averea comunei. L-a chemat imediat pe I. Gr. Pericțeanu și l-a întrebat dacă este adevărat ceace aflase. Acesta, ca orice poet, era încântat că șeful lui a aflat că poeziile lui și traducerile în versuri publicate sub pseudonimul Narcis sunt ale lui și s'a grăbit să-l întrebe: "Le ați citit? V'au plăcut? Răspunsul lui Vintilă a venit ca un trăsnet: "Cum iți închipui d-ta că un om serios ca mine poate să-și piardă vremea citind fleacuri? Pentru mine un om care scrie poezii este un om de nimic. Deci ai de ales, ori continui să scrii versuri și atunci iți dai demisia, ori renunți la aceste nimicuri și păstrezi postul. Ai 24 de ore ca să te gândești".

—"Nu am nevoe de atâta timp ca să mă decid. Vă dau răspunsul imediat".

—"Eram sigur și sunt satisfăcut că renunți la fleacuri".

Ionel Gr. Periețeanu a luat depe biroul primarului o foaie de hârtie și și-a scris demisia.

—"Aveți răspunsul meu, d-le Vintilă Brătianu".

Pentru cumplitul vrăjmaș al muzelor, demisia a fost dovada că poeții sunt scrântiți la minte. Ionel Perieteanu care mi-a povestit scena, a adăugat: "mulțumită pornirii lui Vintilă Brătianu contra poeților, am devenit avocat, în loc să vegetez secretar general al primăriei capitalei".

Dacă Ionel Pilat, așa de prețuit de Ionel Brătianu, nu a putut fi făcut ministru al Artelor, sau cel puțin secretar general, se datorește opunerii categorice a lui Vintilă Brătianu care era convins că s'ar compromite seriozitatea unui guvern al istoricului partid liberal acceptând pe banca ministerială un "zevzec" care scrie versuri. Aceeaș soartă a avut și Horia Furtună; trecuse doctoratul la Paris cu o teză în finanțe, fusese secretar al lui Ionel Brătianu și nu i s'a încredințat nici un rol în partidul liberal.

Lipsit de imaginație și de cultură generală, vrăjmășind tot ce depășea mediocra realitate imediată, omul ale cărui însușiri se potriveau admirabil obligațiunilor unui contabil, și-a impus voința, criteriile, metodele în organizarea economică a României Mari. Fără îndoială de o habotnică corectitudine și de o rară hărnicie, de un sincer patriotism, dar aceste calități au fost nefaste omului de Stat prin lipsa de cuprinzătoare înțelegere. De necrezut, dar acest om care studiase ingineria nu a înțeles importanța primordială a unificării liniilor ferate, spre nouile centre, o necesitate imediată spre a ajunge la unificarea economică a Statului. In 1919, inginerul Tiberiu Eremia și un grup de ingineri tineri în unire cu "Reșița" au făcut o ofertă ministerului de Lucrări publice ca să construiască legătura de cale ferată Bumbești Petroșani, cerând 90 de milioane de lei. Vintilă Brătianu care își avea creaturile lui în toate posturile chee, prin inginerul Ghiță Popescu-Cocoșatu, director general la ministerul Lucrărilor publice a făcut un referat menit să legitimeze respingerea cererei. Un grup american a făcut ofertă să preia pe douăzeci de ani concesia căilor ferate, prevăzând în caetul de sarcini construirea a patru noui legături cu Transilvania, dublarea liniilor principale, construcția de căi ferate în Basarabia, scurtarea liniei Brașov-Oradea, construcția liniei București-Alexandria, Caracal, Craiova, construită abia în timpul răsboiului de mareșalul Antonescu, deși era în proect încă din 1898. Vintilă Brătianu s'a opus cu îndârjire în numele principiului "prin noi înșine". Nici în 1944 legătura Bumbești-Petroșani nu era terminată, iar pentru a lega Brașovul direct cu Brăila pe valea Buzăului (linia Buzău-Nehoiași trebuind să fie prelungită) s'au cheltuit numai cu tunelele două miliarde de lei, fără ca lucrarea să fie terminată.

Și este numai un aspect al consecințelor onestei mediocrități a lui Vintilă Brătianu; imaginația disprețuită s'a răsbunat, firește pe spinarea bietei țări care a trebuit să suporte comandamentul dictatorului economic al partidului liberal. Dacă s'ar face, într'o zi, socoteala pagubelor pricinuite de un om de o exemplară onestitate, dar de o tot așa de exemplară mediocritate, cifrele care ar rezulta ne-ar înspăimânta.

Vintilă s'a opus, în 1919, după unire, să fie retrase imediat coroanele, rublele și emisiunea făcută de trupele de ocupație germană prin Banca Generală a țării românești. A trecut un an până să se ia o decizie și în acest timp la Budapesta și Viena se tipăreau de zor coroane, iar Rusia bolșevică inunda Basarabia cu ruble. S'ar putea continua enumerarea greșelilor "marelui economist" Vintilă Brătianu care dispunea de Banca Națională și de forța partidului liberal. Problemele ridicate pentru organizarea economiei României Mari depășeau capacitatea lui de înțelegere. Sub aparența de ursuz se ascundea un om de sensibilitate. In 1919 a înfiat un orfan de răsboiu și l-a crescut cu o rară gingășie, căutând ca nici un moment copilul să aibă sentimentul că ar exista o deosebire între el și copilul lui Vintilă Brătianu. Această grijă mărturisea multă delicateță sufletească.

Avea sectarismul de partid; tot ce nu era integrat partidului era suspect, tot ce se făcea de alt guvern decât cel liberal primejduia interesele naționale. Fără îndoială că în violența polemicei dintre partide exegerările sunt adesea depășite de o calculată rea credință, Vintilă Brătianu ataca însă pe adversari convins că erau periculoși. "Viitorul", oficiosul partidului era influențat exclusiv de Vintilă Brătianu care a găsit normal să se publice un reportaj privitor la vânzarea Cadrilaterului Bulgariei pentru 20.000 lei de către Ion Mihalache și drul N. Lupu. Un elementar bun simț ar fi împiedicat publicarea unei asemenea aberații, dar pornirea sectară a lui Vintilă Brătianu îl făcea să creadă posibil orice infamie de la un om politic care nu aparținea partidului liberal. Mentalitatea lui Vintilă Brătianu nu se deosebia, în ceace privește sectarismul de partid, de mentalitatea unui fantastic totalitar. Așa cum botezul spală de păcatul original, înscrierea în partidul liberal transforma un pezevenghiu într'un om onest. Așa se explică de ce a putut acorda atâta credit unui tip de patentă incorectitudine ca Tancred Constantinescu.

Nu este o exagerare dacă spunem că după unire partidul liberal a fost condus de fapt de Vintilă Brătianu. Și a fost mare nefericire pentru țară că inteligența larg cuprinzătoare a lui Ionel Brătianu nu a putut limita și încadra energia mioapă a fratelui. Retras la Florica, ... nel Brătianu își consacra timpul lecturei. Citia cu ... siune, lua note sau își dicta memoriile. Drul C. Angele... menținea cu anticarii din Paris strânse legături spre ... colecționa cărți rare pe care șeful partidului liberal ... primia cu cea mai mare mulțumire. Interesant că "d... tatorul" Ionel Brătianu era supus unei severe suprav... gheri acasă. Doamna Eliza Brătianu, sora lui Bar... Știrbei, se îngrija de sănătatea soțului și îi impusese ... regim alimentar de o spartană sobrietate: lapte, legum... fructe, carne numai de două ori pe săptămână, iar ... loc de vin, apă minerală. Ionel Brătianu părea că se ... pune autorității implacabile a soției. Dar, după ce se t... mina masa și în timp ce coana Eliza inspecta fer... valetul Vasile aducea friptură rece de căprioară, piept ... curcan, pstrăvi afumați și vin roșu de Sâmburești, p... gătit din vreme. La sfârșit nu lipseau cafeaua și un ... hărel de "fină". Iar coana Eliza era convinsă că Io... Brătianu, resemnat, accepta regimul pe care i-l pres... sese doctorul. Horia Furtună care a fost timp de doi ... secretarul lui Ionel Brătianu păstra o emoționantă am... tire a acestor ani petrecuți în intimitatea prestigios... om de Stat. Gustul literar așa de sigur, bogăția cun... tințelor, farmecul conversației, nivelul ridicat al preo... părilor dădeau măsura personalității excepționale a ... Ionel Brătianu.

In toamna anului 1927, când datorită silințelor ... Pompiliu Păltânea, s'a putut fixa la București ține... congresului presei latine, Ionel Brătianu a căutat să ... o neuitată formă tradiționalei ospitalități române... Pompiliu Păltânea a realizat participarea celor mai ... trii reprezentanți ai presei latine. Recepția la Florica ... fost solemnă și totuș cordială. Eram obligat ca președ... al Sindicatului ziariștilor să prezint primului minis... delegațiile de gazetari care participau le Congres. D... tant și totuș familiar, Ionel Brătianu avea o încân... toare artă de a pune întrebări, de a stimula conver... ția, creiând o atmosferă de seducătoare spiritualit... Era destul de înalt de statură, dar părea și mai în... păstrând în priviri, în gesturi ceva dominator pe car... acceptai cu plăcere. Incercai o rară satisfacție intel... tuală în fața acestui exemplar de elită: avea în or... manifestare o nuanță de discretă aristocrație.

Casa veche, părintească de la Florica a fost măn... păstrându-se însă intact căminul de odinioară; în ... prinsul clădirei celei noui, ca un altar rămăseseră n... chimbate camerele cu mobilele lor vechi, cu atmosf... dintr'un alt veac. Camera în care murise Ion Brătia... era așa cum fusese în clipa când bătrânul a închis och... pe o măsuță țigarea pe jumătate fumată, ceașca de ca... și seasul care încremenise la ora când Ion Brătianu ... murit. O carte deschisă, pe etajeră alte cărți. Trecuse ... 36 de ani, lumea suferise transformări, dar în came... aceea micuță ca un iatac, nimic nu se schimbase, ca ... când ușa se închisese spre a împiedica timpul să int... etern vrăjmaș a ceace a fost. Acest respect aproape ... ligios față de înaintaș, reda ceva din sufletul lui Io... Brătianu.

Jacques Bainville participase la congresul presei lat... și fusese primit într'o largă audiență de Ionel Brătia... L-am revăzut după audiență și seara am cinat împreu... Puțin expansiv și refractar entusiasmului, Jacques Ba... ville era impresionat de omul politic român. "Este u... din puținii oameni de Stat pe care îi are Europa". R... tită această apreciere de un om așa de sceptic pe cât ... lucid ca Jacques Bainville, m'a impresionat atâta înc... am reținut-o. De la marele om de Stat Ionel Brătia... la oamenii de scară de serviciu a legațiilor...

Nu a fost un om popular și nu a stârnit niciodată ... tusiazmul mulțimilor. O orgolioasă încredere unită cu ... suveran dispreț față de vulg sau resemnare în fața ... putinții lui de a ajunge la inima poporului? Era însă ... pectat, exercita o magică autoritate, domina cu ... firesc au unei predestinări de a conduce. Avea o cal... siguranță de șef nepăsător la atacuri, măsurând agita... neînduplecaților lui adversari în perspectiva diminua... a istoriei. Și cei care îl atacau, aveau în adâncul cons... inței sentimentul valorei autentice, excepționale a ce... care fusese arhitectul României Mari.

Prin 1925 treceam pe stradă cu Nichifor Crainic. ... întotdeauna era teribil de pornit contra partidului lib... ral și mai ales contra lui Ionel Brătianu. Ii contesta or... merit, îl socotea un om nefast al țării. Când invectiv... urcau într'o gamă a violenții, pe lângă noi a trecut Io... Brătianu întovărășit de Bebe Brătianu. Urmăream ... coada ochiului să văd ce va face implacabilul nega... Nichifor Crainic și —mărturisesc— am încercat o sat... facție când l-am văzut că duce mâna la pălărie și salu... respectuos. Ionel Brătianu a mulțumit zâmbind celor ... necunoscuți. Nu pot uita furia lui Nichifor Crainic împ... triva gestului reflex pe care îl făcuse. "Gest automat ... iobag. De aceea ne domină, pentru că suntem suflete... iobagi". I-am răspuns că gestul reflex corespundea, m... exact, sentimentului lui intim de prețuire, decât pornir... lui de suprafață. Ne dădeam perfect de bine seama ... predominanta lui personalitate, dar tocmai proporțiile ... iritau.

Moartea lui Ionel Brătianu a prăbușit sistemul dict... turii camuflate, lăsând liberă în mișcări o democra... rahitică. Voința lui autoritară o împiedicase să aibă ... desvoltare normală.

Evocând pe acest creiator al României Mari am sen... mentul că sunt așa de bătrân încât rătăcesc într'un tr... cut îndepăartat, atât de îndepărtat că pare o legend... Pare așa de mult de când aveam o țară că avem sen... ția trăirei unui vis și că totdeauna am fost biete frun... uscate purtate de vântul aprig al întâmplării.

Acolo în parc la Florica, Ionel Brătianu adusese înain... de 1914 smerita bisericuță de lemn în care îngenunchia... Horia și se rugase Celui Atot Puternic să aibă îndur... de oropsitul popor român. Revăd acea bisericuță și gâ... dul meu, ca gândurile noastre ale tuturor, îngână a... eaș disperată rugă.

Neam urgisit să fie mereu strivit sub genunchiul a... pritorului, își construiește încet, casa dealungul gene... țiilor, sub pânda vrăjmașă a căpcăunului și totul ... nărue ca sub fulgerarea unui blestem.

Ionel Brătianu: 4 August (17 August) 1919, trupele ... mânești intrau în Budapesta ca mandatare ale Europ... isgonind fiarele moscovite. Un sfert de secol mai târ... armata țării a fost predată Moscovei.

Fiecare să se înfrunte, în conștiința lui, cu acea... cumplită realitate.

Pamfil Șeicaru

Palma de Mallorca, februarie 1952.

PAGINI DIN SCRIITORII DISPARUȚI

URCAN BATRANUL

de PAVEL DAN

Simion se trezi târziu, stropit de stele, ud de rouă, cu durere cumplită în partea dreaptă a capului. Iși șterse fața cu dosul mânii și își obli anevoie trupul bolovănit de somn, înghețat pe jumătate.

Intâi și întâi se gândi la nevastă care și-a pierdut mintea pe semne -și îl trimete, ca pe cel din poveste, să-i aducă mană. Apoi se porni spre casă; de data asta prin sat. Lângă făgădău era plin de căruțe de ale Țicudenilor; înăuntru se auzi zarvă, fum de voie bună.

Intră să vadă cine-s; să bea o porție de vinars ca să se mai desmorțească. Cârciuma, "coparativa", "aparativa", ori mai des "paraschiva", cum îi ziceau țăranii, o încăpere scundă, cu lampa scheletică spânzurată în tavan, cu mese lungi, pătate de băutură și de sânge închegat, negrit, era tixită de oameni. Cu unii, târgoveți de prin satele vecine, era prieten din holteie; aceștia, gazde bune ei, se bucurară amarnic la vederea lui.

Il trimisese Dumnezeu pentru binele lor, să le plătească un adălmaș, că doar și-a intabulat locul pe fecior-spuneau ai. Trecuseră pe la notarul public-cu treburi, firește-și acolo au întâlnit pe Urcan bătrânul, înscriindu-și locul pe Valer. Credeau ei: s'o fi învoit Simion, ca să nu mai facă două cheltueli deodată. Că de ce să mai intabuleze locul întâi pe Simion și apoi pe Valer, când putea trece de la bătrân de-a-dreptul la nepot? Doar și Simion tot lui Valer i-ar lăsa cea mai mare parte din moșie; celorlalți o să le mai cumpere el.

E drept că treaba nu era tocmai limpede în capul oamenilor, cari, în viață fiind, nu-și întabulau niciodată pământul nici pe fecior, de cum pe nepoți. Nu arareori cei cari o făcuseră, au fost siliți, la adânci bătrânețe, să ia straițele de cerșetor și să plece în lume. Ei, dar Simion, de îndată ce a făcut-o, și-a fi avut socotelile lui.

—Cine știe ce pune la cale hoțul ăsta, glumi unul dintre comeseni.

—O fi luat bani din bancă și nu vrea să-i mai plătească.

—Ce mai știi?

—Până una, alta, să ne plătească nouă un adălmaș.

—Plătesc! răcni Simion de țiuiră sticlele. In cârciumă fu o clipă de liniște înspăimântătoare.

—Vinars, crâșmare, că te omor!

Vorbele tovarășilor îi sgâriau mintea ca niște ghiare cumplite. Era palid, cu ochii sticloși ca omul care bea de năduf. Făgădăul se învârtea cu el; de abia se ținea să nu cadă. Incercă să toarne vinars, dar mâna îi tremura și lăsă locul altuia. Aruncă pe gât trei pahare, unul după altul, cum ai arunca apă într'o prăpastie adâncă, fără să închine, fără să-și poată descleșta fălcile.

Luă sticla de vinars și o duse la gură, dar pe semne își dete seama de ce face și îi fu rușine, că se apucă să-și toarne în pahar. Dar mâna nu-l ascultă nici de data asta. După ce-și răsturnă paharul plin pe jumătate, trânti sticla de masă, sfărâmând-o și împroșcând cu cioburi și cu vinars pe cei din jur.

Cu privirea rătăcită, fără un cuvânt de despărțire, sări de după laviță și o rupse la fugă spre casă. Urcă dealul cimitirului, pe unde trecea calea lui spre casă, dintr'o răsuflare. Unde era panta mai mare, la câțiva pași de culme, se opri și începu să geamă, în neștire: "Il omor, îl omor".

Cum mergea prin noaptea neagră, i se părea că înoată într'o apă murdară, smârcoasă, că se înneacă; căsca larg gura, după aer.

Ajuns acasă luă din gura podului securea și intrând în tindă lovi ușa casei cu muchea de o făcu țăndări.

In încăpere lampa era trasă; o lumină somnoroasă, îngălbenită, țăráia, ca o negură tomnatecă, peste lucrurile adormite.

Ludovica, după masă, cu năframa trasă pe ochi, cu obrajii înmormântați în palme, ațipise...

Când deschise ochii, după trosnitura uluitoare, zări pe păretele din față, arătarea cimplită a omului cu securea gata de lovire.

Cu obrajii scofâlciți ca de mort, în colțul gurii strâmbate, două dâre de spumă, Simion gâfâi ca o țâșnitură de aburi dintr'un gât șuerător de oțel:

—Unde-i curva și tâlharul?

* * *

Găinușa asfințise ori se scufundase în marea tălăzuită a cerului. Printre crestele întunecate ale valurilor de nori care se ciocneau sfârticându-se în fâșii gigantice, se zăreau sfărâmături din vasul naufragiat al găinușei: ici-colo câteo stea aruncată de pe o culme de val pe ...a.

In noaptea cernelie părea că diavolul, care pusese la cale cearta dintre tată și fiu, supărat că nu i-au ieșit lucrurile după voie, a dat drumul urgiilor pământului și el însuși stă în vârful dealului, răcăie pământul cu copitele, aruncând la vale pănuși, țărână și mugește biciuind vânturile, scuipând cu ciudă peste lume. Nu se cunoștea unde e apusul și unde e răsăritul, crugul cerului părea că se învârte necontenit și nenorocitul rătăcit în câmp trebuia să se sprijine bine ca să nu cadă. Norii negri, grei se involburau din toate părțile, întunecau zările, târându-se pe pământ ca niște animale apocaliptice, care își schimbă într'una formele și, din gura sângerie a lui miază-noapte sălbatec, veneau mereu tot mai mulți, mai negri, mai înfricoșători.

Deșteptată fără de veste, toamna, cu iarbă verde în părul cărunt, bătrână, șchioapă, cu un ochiu de tânăr și altul de bătrân, udă ca scoasă din fundul apelor se ivi într'un lan de porumb tânguind ascuțit, plângător. Auzindu-i glasul, cânii Urcăneștilor își vârîră cozile între picioare și se retraseră la adăpost, între fânuri.

In casă ardea lampa. Simion ședea la masă, cu capul răzimat în mâni; pe frunte i se vedea sgârietura proaspătă de o creangă de salcâm, în fuga lui prin cimitir, spre casă. Cum sta aplecat, i se vedeau umerii strâmți ca de copil îmbătrânit, gulerul cămeșii, murdar și gâtul roșu, subțire, păros.

—De l-ar adormi Dumnezeu își zise Ludovica, văzând cum începe să respire rar, regulat.

Scuipă un smoc de cânepă și își puse tortul pe fus. Apoi, uitându-se din când în când la Simion, cum doarme, toarse înainte, multă vreme. Când vântul sguduia casa, făcând-o să trosnească din temelii, își făcea cruce, gândindu-se la Dumnezeu; apoi torcea înainte...

—Dacă ăștia au întabulat tot locul nostru pe ei!—se gândi ea. Odată cu gândul ăsta își puse fusul în poală. Simion adormise de-a-binelea privirea femeii se opri asupra umerilor încovoiați spre pământ:

—Locul i se cuvenea lui, că era singurul copil la părinți; el trudise pe aici ca tânăr, ca bărbat, toate brazdele purtau urmele mânilor lui. Dacă l-au luat, în el lovesc mai mult. Trăian s'ar tocmi slugă. Nuți ar rămânea lângă părinți, iar mai târziu se va mărita cu cine i-o fi rânduit dela Tatăl de sus. De ea nu-i păsa; ca fată a trăit în sărăcie și își aducea aminte că adesea mai multă fericire fusese în bordeiul lor decât în casa cu țiglă roșie și în iugările cele multe ale Urcăneștilor.

Dar el, omul care dormea colo, ce o să se facă? El toată viața a trăit în gazdăcie. Și chiar dacă uneori au ajuns la două vaci și cu tot locul lor mult, sărăcia se uita peste gard în curtea lor, tot el a fost stăpânul.

—Să ne mutăm acum la bătrânețe în casă cu chirie? (căci cea din sat o vânduseră)—își zise ea.

Se uită prin odaie; la paturi, la haine și la tot ce agonisiseră în cei treizeci de ani de traiu împreună. Acum toate astea vor trebui duse undeva, într'o casă străină.

—Mânce-te focul de lume, își zise ea cu jale. Era frântă, toropită de oboseală. Mai suci de câteva ori din fus, apoi fără să-și dea seama, puse fusul în poală și adormi...

Afară vântul vâjâia mereu; stropi mari și grei se isbeau de fereastră. Câteodată podul casei trosnea, se cutremurau blidele în cuie, icoanele. Ascunsă în cușca ei, para lămpii clipi de câteva ori speriată, înălțându-se în sus, apoi se lăsă iar în locu-i de mai înainte, uitându-se somnoroasă printre pleoape și stând să adoarmă dintr'o clipă într'alta. Veșca de tinichea, aplecată într'o parte ca o pălărie de bețiv pusă pe un ochiu, despărțea încăperea în două. Partea de sus și fruntea casei rămânea în umbră, astfel încât odaia părea tăiată de o sabie cumplită. Tăietura se făcuse prin capul lui Simion, căruia o jumătate de frunte îi rămânea în umbră.

Inlăuntru totul era somnoros, adormit. Se părea că oamenii dorm de multă vreme, că lucrurile din casă au rămas treze în urma lor, au vorbit și s'au ciorovăit ca babele, apoi le-a suprins piroteala, au ațipit. Și lampa însăși cu ochiul ei înroșit de monstru marin, picotea de somn; poate chiar adormise.

Pe peretele din față Arhanghelul Mihai sta de strajă, răzimat în sabie. Cercul de raze din jurul capului era stins, pătat de muște, sabia ruginită și de pe fața lui se vedea că n'a fost schimbat de multă vreme, e obosit, de abia se mai ține pe picioare.

Intr'un colț mai întunecos, diavolul, luându-și coada la subsuoară, cobora din cadrul vechiu al unei icoane. Pășise cu un picior afară din ramă și se oprise trăgând cu ochiul la Arghanghelul adormit și făcând semn cu mâna cetei care îl urma să nu facă sgomot; tiptil se furișă afară din icoană...

—Unde-i tâlharul, să-l omor, strigă Simion, fără să-și ridice capul de pe masă. Ludovica se trezi, speriată:

—Măi omule, nu mai răcni. Se face ziuă și trec oameni spre Luduș, la târg.

N'auzise nici o căruță, nici nu știa în ce vreme e, dar ziua da înspre Marți și așa trebuia să fie.

Simion dormea mai departe. Ludovica se apucă iar de tors. Acum, că dormise puțin își recăpătase puterile, devenind iar femeia mândră, bărbată de totdeauna. Gândurile i se limpeziseră, încrederea în puterea ei și în ajutorul Celui de sus pusese stăpânire pe ea. Iși da seama că oricât or fi cusut ei treaba asta cu locul, totuși i se vor vedea petecile și un avocat meșter o va descoase ușor. Ba dacă or vrea, îi vor mai purta și pe la temniță. Nu e puțin lucru să întabulezi pe tine locul altuia, cu înșelăciune, cu vinars și cu mai cine știe ce. Cum îl vor fi îmbătat pe bătrân! La gândul temniței, Ludovica își surâse cu cruzime. Ah, cum ar mai fi vrut să-l vadă pe hoplintocul de Triloiu și pe Ana, "scumpa" ei noră, purtați de jandarmi de-alungul satului și duși la dubă!

Numai când se gândea la ce a fost aseară i se mai turbura încrederea și, acum după ce trecuse ce a fost mai greu, o luau răcorile.

Bine că i-a venit repede în minte să-i spună că Valer și Ana au plecat la Triloiu și i-a dat Dumnezeu putere să-l oprească să nu meargă noaptea pe la casa oamenilor, că-l omorau, hoții ceia. Se întâmpla o minune! A trebuit-e drept-de atunci să stea lângă Simion de strajă, ca lângă un copil, opăcindu-l mereu. Dar, bine c'au trecut. Acum de s'ar face odată ziuă!

Noaptea se scurgea anevoie. Părea că e o turmă mare de oi, grămădite la umbră pe luna lui Cuptor și femeia nu le poate urni din loc.

Ceas n'aveau; cocoșul li-l mâncase vulpea. Și Doamne rău e în hotar fără cocoș, ești ca mort, nu știi tu când să frămânți păinea.

Când i se păru că negrul din dosul ferestrelor dă în sângeriu, ieși afară să vadă vremea. Furtuna se potolise; vântul mai șuiera din când în când și era rece. Era înorat, dar nu ploua. Ludovica se întoarse în casă:

—Scoală-te omule și nu te mai necăji că dintr'asta n'a fi nimic. Dute, dă la vite de mâncare, gată ce-ți trebuie pentru semănat și să porniți mai de dimineață, să nu vă apuce ziua adăpând. Vremea s'a stricat, stă să ploaie. Putem rămânea fără semănătură cum s'a mai întâmplat și într'alți ani.

Eu mă duc să scol pe Trăian și pe Mărioara; fata să rămână acasă și să fie cu ochii în patru. Că eu mă duc în sat, la Suciu, să vedem ce-i de făcut, oricum e în cănțălărie și dacă nu le dă el acțiile-ea voise să spună "actele"-nu pot face nimic. Că de dus n'au avut când să le ducă. Treaba asta nu e de mult scornită.

Simion se apucă să-și sucească o țigară.

—Hm, zise el. Multă minte ai, tu muiere. Eu nu m'am putut gândi la asta. Dar... hm... hm... Toaca și crâsnicul lor, că-i omor.

—Amu nu te mai cătrăni. Nu-i ușor să furi moșia altuia. Roșia lui Triloiu o fi ea vicleană, dar nici noi nu suntem strânși de pe drumuri.

Simion se înfurie din nou. Ieși din casă bodogănind, împiedecându-se de praguri.

Ludovica își află copiii, pe Mărioara și pe Trăian, dormind în târnaț, sgribulind de frig. Se acoperiseră cu un țol vechiu, cu care se culcau, vara, slugile.

—Bieții mei copii!, se gândi Ludovica. Dorm sub cer, ca cerșetorii, în vreme ce noru-mea, săraca, stă la căldură și se întinde. Intinde-s'ar să nu se mai poată aduna!

—Trăiene, scumpul mamii, scoală-te că-i ziuă. Tatăl tău adapă vitele să mergeți la sămănat. Ascultă-l dragă, și purtați-vă bine; poate isprăviți mâine acolo și va apucați în Zăpodie.

Copilul se ridică, se șterse la ochi și se culcă iar. Ludovica îl mai lăsă câteva clipe, până o suprinse frigul, apoi îl deșteptă din nou.

De data asta Trăian sări ca ars și fugi în casă. Ludovica aruncă bunda pe Mărioara, lăsând-o să mai doarmă puțin. Se întoarse spre Simion, care, suduia prin curte de credeai că-i pică foc din gură.

—Măi omule, nu-ți mai spăla gura pe Dumnezeu. Ce-i? iar n'ai zi bună! In loc să-ți faci cruce și să zici: "Doamne, ajută-mi", că mergi la semănat și aștepți roadă bună.

Simion îi spuse lui Trăian să se dea la o parte și după ce legă straița în leocă, pocni aprig boul dinafară și ieși cu carul pe poartă. După ce vitele se întinseră la drum îi strigă femeii:

—Ai grijă, când m'oiu întoarce să le găsesc toate cu susul în jos, c'apoi să nu m'așteptați acasă, s'o luați pe dealuri.

—Du-te numai, du-te...

Incălțându-se, în dimineața asta nu era de glumit cu frigul, Ludovica îi dete în grijă Mărioarei să no scape din ochi pe "vulpea lui Triloiu" și nici pe "cotoroanța de bună-sa".

După aceia porni în grabă spre sat, căci se temea să n'apuce Suciu a pleca de acasă. O ținu într'un suflet până acolo.

Văzându-l de departe, cu vacile la adăpat se bucură, gândindu-se că "Dumnezeu drăguțul e cu noi".

Suciu, nepotul Ludovichii, era un om între două vârste, înalt cu fața stricată de vărsat.

Iși lăsase sănătatea prin America; tușea într'una praful negru al unei mine de cărbuni în care lucrase opt ani. Adusese, e drept, câteva zeci de mii, dar nu se prea vedea. In afară de acoperișul nou, pe casa veche, n'avea nimic nou curte, pălantul îi era stricat, fântâna ruinată. Din două vaci bătrâne și o iapă jigărită n'o mai scotea.

Il bătuse Dumnezeu cu patru fete și o nevastă cât un hambar, care împrăștia cu șorțul cât ar fi adunat el cu șase boi.

Fiind om umblat și având și scrisoare frumoasă, notarul îi făcuse, la cancelaria comunală, un "pic de plată" și îl punea când la scris, când la mânatul cailor. Mai mult la cai decât la scris, e drept. Dar omului îi era tot una, numai bani să pice.

—Bună dimineața mătușă, îi zise Ludovichii, văzând-o că intră în curte.

—Să ai sănătate, Suciule. Da le adăpi?

—Adăp, că vreau să trimit sluga la Agârbiciu, după țiglă. Să-mi acoper poiata ceea, că vine iarna. Dacă nu stau acasă până pornește, îl apucă amiaza în ogradă.

—Străinul, tot străin rămâne, se jelui Ludovica, cu gândul la necazul ei.

Suciu văzu că e supărată, cu năframa trasă pe ochi și grăind, suspină.

—Vrei să-mi spui ceva, mătușă?

—Aș vrea nepoate. Numai te-aș ruga din tot sufletul să nu întinzi vorba, să se mai audă în sat; ne facem neamul de râs. (E drept că Urcăneștii, de când le mergea bine, nu se prea arătaseră neamuri cu el; dar când ți-s neamurile bogate, le ierți totdeauna.) Se dosiră într'un colț și Ludovica îi spuse din fir în păr "pațăna" lor cu "dracul adus în casă cu carul cu patru boi și cu ceterași".

—N'avea nici o grijă, mătușă. Ca să întabuleze locul pe ei, trebue să ducă certificat de la comună timbrat cu șapte lei și doi aviație. Și până's eu în cancelarie, nu-l pupă. Ii spun eu lui domnu notăraș cum stau treburile. Dacă fac larmă înfundă temnița.

—Spune-i, dragul meu nepot. Să te țină Dumnezeu, că nici noi nu te-om uita...

* * *

Când se întoarse acasă, în Dealul Crucii, Ludovica se întâlni cu Valer. Mergea spre sat îmbrăcat ca de sărbătoare, cu cioarecii noi și băta ghintuită. Cum dete ochii de mamă-sa, întoarse capul și începu să fluere o zicală de joc.

Pe Ludovica o ardea limba să-i spună una, de să-l usture, dar nevenindu-i în minte, zise:

—Da ce-i dragul mamii, nu mă mai cunoști? Seca-ți-ar ochii să nu mă mai cunoști!

Valer fluera mereu...

—Te duci după certificat să întabulezi locul lui tatăl tău pe roșia lui Triloiu!

—Du-te, că...

Dar Valer nu mai auzea; horea de răsuna hotarul...

* * *

Ludovica se așeză pe marginea șanțului, să se desculțe. Dealul era mare și ea venise repede. Era la prânz, dar

(Urmează pag. 8.)

URCAN BATRANUL

soarele încă nu se arătase. Cerul era acoperit cu nori; la răsărit se inroşise: semn de vânt. Porumbul sta drept, cu frunzele ude, pleoştite, ca nişte moşnegi cerşetori, care aşteaptă pomană. Deasupra pădurii Cucului sbura o ţarcă, incolo totul era tăcut, impietrit.

In sufletul femeii se revărsa liniştea de afară. Pe încetul fapta rea işi pierdea ascuţişurile, nu o mai impungea in suflet, o vedea ca pe oricare altă treabă omenească. Pe Ana o uitase şi Valer era copilul ei; un copil ca toţi copiii, de aceea face prostii impotriva părinţilor. Bărbatul cu Trăian erau la semănat, ceilalţi acasă şi ea se întorcea din sat. Toate erau aşa cum trebuia să fie.

Când se sfârtică pânza norilor şi se ivi ochiul copilăros al soarelui, cuprinzând dintr'o ochire pământul cu bieţii oameni, femeii îi venea să sărute iarba grasă din marginea drumului şi îngenunchid în faţa cerului înalt, să mulţumească Bunului Dumnezeu că toate le iartă şi toate le îngădue...

In preajma casei se opri, ascultând. Cineva cânta:

Măi băditǎ ochii tăi
Bine seamănă, cu ai mei
Da cum foc n'or semăna,
Când ni-i una ograda,
Şi fântâna cu apa...

Cântă asta, işi zise Ludovica, nenumindu-şi nora. Eu umblu pe dealuri să desfac ce a înnodat, în vreme ce ea stă pe cuptor şi cântă de nu-i ajunge hotarul.

Femeea se întunecă, supărarea cea grea, care i se ridicase de pe suflet pentru câteva clipe, o suprinse iar. Privirile i se înceţoşară, impietrită şi necăjită intră în casă.

Ana răşchia. La intrarea soacrei nu numai că nu-şi conteni cântecul, dar îi dete drumul din toate baierile inimii.

Ludovica se impiedică în ciurul cu gheme.

—Lasă-le căzătură bătrână, că nu le-ai tors tu cu neamul tău de sărăntoci.

Ludovica o apucă de cosiţe, trăgând-o jos. Ana începu să-i care la pumni în burtă, unde se nimerea.

După ce se săturară de bătut, Ana scărmănată, căci Ludovica era tare ca un bărbătoiu, fugi afară şi începu să strige cât o lua gura:

—Tulaaai, oameni buni! Cine m'aude, cine nu m'aude, săriţi că mă omoară scroafa lui Urcan! Tulaai, cine m'aude, cine nu m'aude!...

"Soacra" nici nu ieşise afară, dar ea voia să aibă mărturie că a bătut-o şi s'o câştige la judecată.

Ludovica se repezise în odaia de către drum, unde erau hainele Anei şi, pe ferestre, arunca afară perini, cearceafuri cu flori, feţe de masă şi ce-i cădea sub mână.

Un convoiu întârziat de căruţe, în drum spre târg, se opri să se uite "la comedie".

—Uite, mă, aici e ospăţ, zise cel din căruţa dintâi.

—Ludovica e tuzul de bâtă şi Ana mireasa.

—Asta-i fata lui Triloiu, săracul. Gazda a mare...

—S'o întâlnit două găzdării şi se bat în capete ca munţii din poveste.

—Mână să meargă, mă, strigă o femeie din căruţa din urmă. Ce v'aţi oprit? Astea nu se bat, că n'au ce le trebue, dar nu-şi încap în piele. N'am să le căiesc eu. Mână, măăă!...

Anei, după ce îi văzu cine-s, îi fu ruşine şi se retrase în dosul casei. Făcându-şi socoteala că hainele le-a strânge de pe afară cine le-a aruncat, se îmbrobodi înainte-ca femeie supărată ce era-şi porni peste hotar, la ai ei.

Mergând printre cucuruzi, îi era necaz nu atât pe soacră, "care-i rea şi cu stropşală ca nimeni alta, o ştiu doar nouă sate", cât îi era ciudă pe "mutălăul de Valer, de-şi pierde brăcinarul din cioareci şi nu-şi ştie apăra nevasta".

Cum ajunse acasă, nu zise nimic către mamă-sa, o bătrână şchioapă şi risipită, care da la pui de mâncare, dinaintea uşii, necăjindu-se pe un prăpădit de cocoş" de nu-i vrednic numai să-i tai capul", ci se aşeză pe târnaţ plângând.

—Ce-i draga mamii?

Ana îşi şterse ochii cu colţul năfrămii.

—Ce-i cu tine? Doar n'ai păţit ceva!

—M'o ţâpat dela casă.

—Cine? Doamne nu mă lăsa.

—Ludovica, cine să mă ţâpe.

Bătrâna se întoarse cu faţa spre răsărit; îşi ridicase mânile spre soare-şi pe cea cu bâta, de aceea trupul îi sta inclinat puţin, cum era şchioapă-şi se puse pe blesteme de se speriară norii.

—Aşa-mi trebue, zicea Ana. Nu m'am măritat cu cine mi-a plăcut; m'am dus după a lui Urcan, ca să vă fac pe plac. Aţi zis că-i fecior de gazdă. Amu mi-o aruncat căzătura hainele din casă, toate-s împrăştiate prin ogradă.

—Ptiu! Asta nu s'a mai întâmplat de când e neamul lui Triloiu. Ptiu, că n'oiu întâlni-o eu odată în uliţă. Că ştiu că nu mă mai uită cât trăeşte. Da Valer unde-a fost?

—Stă pe pod şi scuipă în apă. Unde să fie: bate cânii satului pe la cancelarie.

Ana îşi şterse iar ochii.

—Amu nu te mai necăji, draga mamii şi nu plânge. Toată fapta îşi are răsplata. Este lege, sânt potrăsări.

—Da-i în mamă minunii.

—Nu mai de un lucru mi-e, zise bătrâna neluând-o în seamă: hainele tale. Spui că-s împrăştiate pe afară. Le poate ploua şi se pot face nimică. Să meargă sluga cu carul după ele; calul nu-i acasă. Tatăl tău e la Luduş.

—Meargă, nu meargă, tot una mi-e. Pentru mine putrezească acolo; ştiu că n'am avut nici un folos de ele.

Sluga-tocmai sosise cu un car de otavă-un nepot de al lui Triloiu, rău şi neascultător, prinse patru boi la jug şi porni cu mare zarvă, luând cu el pe un copil ca de vreo nouă ani, pripăşit pe la ei.

După ce scoase carul în drum, opri boii şi trimise copilul înapoi, după clopote.

Bătrâna crezu că au uitat ceva şi, şontâc, şontâc, se îndreptă spre poartă.

—Ce-i mă?

—A zis tetea să ne daţi clopotele de pe boi, că aşa se duce după mireasă.

—Du-te, du-te în câte zile ai crescut. Să nu-ţi dau eu clopote de să se mire lumea şi ţara de tine.

La poartă, în liniştea câmpului, răsună râsul larg al slugii celei mari, care, stând pe ceglău, se uita să vadă cum va ieşi treaba...

* * *

Notarul ungur, mare vânător şi cunoscător de vinuri, îşi făcea datoria după moda veche, ungurească. In notariatul lui erau numai doi domni, unul în cer pe care îl chema adesea de mărturie şi altul pe pământ, care era el, notarul. E drept că de când lumea asta nouă, cu "democraţia", când deputatul, venind în sat, da întâi mâna cu porcarul şi apoi cu primarul şi cu popa, se simţea adesea stingherit în drepturi şi nu odată primise, pentru purtarea-i, aspre mustrări din partea şefilor. Cu toate astea el o ţinea aşa cum o apucase.

Altcum era om drept şi pentru asta, oamenii de omenie îl iubeau. Revoltat împotriva lumii ăsteia care e tot mai rea-mai avea numai doi ani până să iasă la pensie-se înfurie cumplit, când îi ajunse la ureche vestea treburilor lui Valer.

—Venit după certificat, îi zise el, în loc să-i răspundă la salut. Furi pe tată-to.

—Apoi, dacă-i vorba, legea spune...

—Ce vorba! Ieşi afară! Mintenaş vine aici jând...

—Trebuia să-mi dai...

—De afară porcul ăsta, zise el către Suciu, uită... boldiş la Valer. Hol az Isten pus bata ala sa das... loc. Mintenaş!

Se aplecă sub masă-şi caute bâta cu cap de... Suciu, în vremea asta, îi făcu lui Valer semn să... Afară îi păru rău lui Valer. Trebuia să stea şi... fi cutezat să-l lovească notarul, să-i fi plesnit el... mânească, de să-şi adune dinţii de pe jos. Topor... bine că nu l-a văzut nimeni ce repede a ieşit pe...

Acum încotro? Acasă n'avea cu cine să se sfă... Bătrânul Urcan "e prost ca oaia" credea el. Ana e... muiere. Tot socotindu-se, ieşi din sat şi se trezi... cioarele îl duc spre socrul său, Triloiu.

Acolo dete peste Ana. Când auzi dela soacră, ca... oţărîtă rău şi ea şi numai în pilde îi grăia, că m... i-a alungat nevasta, aruncându-i din casă hain... puse pe o sudalmă ca aceea. Indată se şi porni s... la muştră mama.

Noroc că nimeri Triloiu, bătrânul.

—Staţi pe loc, fătul meu, le zise el, aflând desp... vorba. Să nu daţi cu bâta în baltă şi să vă strop... mai tare. Dacă vă ţineaţi gura, cum ne a fost vor... nu se afla nimic, era bine. Bătrânul murea azi, m... apoi paşte murgule iarbă verde; locul era al vostr... staţi pe loc. Mergeţi acasă şi vă împăcaţi. Că de s... că în locul Anei am dus la lege pe sora ei, că bătr... în mintea copiilor şi a mai băut şi vinars, ne înch... toţi şi nu ne scăpăm cu cât loc avem. Aşa! Altceva... de făcut.

Bătrânul, un lungan slab, cu nasul adus puţin,... veşte, îşi începuse căsnicia, acum patruzeci de ani... două linguri de lemn şi un blid de pământ ştirb,... ştiut să dea unde trebue, la solgăbirăi şi "alţi câni... mari"; acum iugărele lui treceau de sută. Şi acest... drept că în toată Câmpia nu era advocat ori tâlhar... să cunoască mai bine decât el porţile dintre legi, pe... se strecoară omul când e strâns cu dreptatea.

Acum, cu muierile, treaba mergea anevoie. Ana nu... să se mai întoarcă, spunând că mai bine se spânzură... cât să mai mânce mămăligă dintr'o oală cu Urcănii...

Valer se apucă mâne de clădit casă. Era sătul şi... slugărit.

Triloiu le aduse însă temniţa atât de aproape, că... rii se speriară. Pe la apusul soarelui, amândoi, pl... ca două curci, se întoarseră acasă cu gând de împă...

Ludovica era înduioşată. Intr'una din zilele următ... îi spunea lui Simion:

—Vezi, vezi. Ce-i al tău rămâne; sângele apă nu... face. Nici Ana nu-i aşa de rea, dar sânt tineri şi pr... Mai de nimica-s bătrânii că s'au luat după gura lor... tă vina o poartă ei.

In casa Urcăneştilor era acum pace deplină. Dumi... merseră cu toţii la biserică. Unde, alături de cuscrul... loiu, Simion, îmbrăcat cu cojocul cu pene mărgine... trecu în frunte, scoase burta în afară şi dormi în pi... re până la sfârşitul liturghiei, cum se cuvenea s'o... o gazdă bună ca el.

PAVEL DAN

Pavel Dan s'a născut în satul Tritiul de Sus (Tri... din judeţul Turda, în ziua de 21 August 1907 şi a m... la 2 August, 1937, la Cluj. Talentul lui robust nu a ... vreme să se desvolte. A publicat nuvele în revistele ...delene şi le Gândirea. Toate aceste nuvele au fost st... în volumul "Urcan bătrânul" publicat de Fundaţia ... teratură şi artă "Regele Carol", din care am pub... nuvela de faţă. "Carpaţii" vor mai reproduce şi alte ... vele din acest volum şi eventual îl vor reedita.

POEZII

de ION TOLESCU

Haiducul

Pierea'n văi, se ridica'n muncele
Pe cărări în sus spre Turnu Roş,
Jebul plin de plumburi şi oţele,
Flinta prinsă'n piedici la cocoş.

Ţundra'n vânt şi cuşma pe-o sprânceană,
Ochiul ţintă'n codru'ntunecos,
Pumnul la chimir pe subt pulpană
Prins în toarta cornului de os.

Şi-a sunat din corn prelung haiducul
Depe vârful muntelui spre cer...
Răsunară Mândrele, Surducul,
Codrii până'n Porţile de Fier.

Şi fântâni adânci că răsunară
Depe urmă-i rânduino oştiri,
Svon din gură'n gură peste ţară
Venea dinspre Jiu din Vladimiri.

Fat Frumos din codri

Când au venit apostolii la Geţi în Carpaţi
Zicând ca să'mpartă duh la'mpăraţi,
Au aflat în codri pe Făt Frumos
Ce'nainte de ei cunoştea pe Cristos.

Spunea că-l cunoaşte din tot tărâmul
Cum cunoaşte pulberea drumul,
Din tot tărâmul, din toate vremurile
Cum cunoaşte pământul cutremurile.

In ţara lui verde, icoană vie,
Creştea anafura pe câmpie
Şi lacrima Dunării-i era aiasmă
Şi fruntea Rarăului catapeteasmă.

Şi i-au fost spus apostolii să facă minuni
Şi el turna cu vin peste gropi de străbuni;
Le-a aprins lumânări şi tămâie
Şi le-a pus colivă la căpătâie.

Şi parcă l-ar fi prins în cer cu peceţi,
C'au pogorât şi'n el atunci două vieţi;
Şi când îl stingea moartea ca pe-o făclie
Il tot aprindea o pasăre cu apă vie.

Aşa trecea el cu chipul prin viaţă,
Pentru a noastră schimbare la faţă,
Ca sămânţa ce putrezeşte'n ogoare
Să dăruiască pământului floare.

Şi-aşa-şi pierdea'n codri urmele vieţii
Ca luceafărul dimineţii
Ce şi-a făcut din cerul zilei vesmânt
Pentru regina nopţii depe pământ.

Padurile

Aninatu-mi-am ochii pe-o stea rugin...
Şi te-am auzit, tată, şoptindu-mi din...
Imi spui c'ar fi fost ursit să te ia
Inima pădurilor lângă ea.

Cât să fi fost pe vremea aceea de mi...
C'aveam mâna plină de pietre şi ...

Pădurile mai poartă şi astăzi în scoa...
Numele celui ce se lua cu câinii la ...

Aninatu-mi-am ochii pe-o stea din ...
Şi te-am auzit, prăvălatec corn de ...

Imi strigi că'n bruma anilor tăi
Incărunţiră pădurile'n văi.

Incărunţiră pădurile'n munte
De tinereţile tale cărunte...
Pădurile care şi astăzi se'nchină
Cu mâinile tale la rădăcină.

Ion T...

STEFAN LUCHIAN

de VIRGIL CIOFLEC*

După Unirea lui Cuza-Vodă, mulţi moldoveni înflăcă- se căsătoresc cu romance de peste Milcov. Printre ste căsnicii romantice, încheiate după 1859, este şi a a comandantului de piotă Dimitrie Luchian cu Ele- Kiriacescu, fiica unui gospodar cu vază din judeţul miţa.

Maiorul, fire intransigentă şi dreaptă, cu cărţi vechi de rie, când frânele stăpânirii au trecut în alte mâini, de margine, refuză să depună jurământul de credinţă, ne şi el ca Evanghelistul: "Nu pot sluji la doi stăpâni dată". A făcut-o ostaşul Luchian din devotament, jus- cat de vremurile în care trăia, şi, mai cu seamă din usă amiciţie către Domnitorul ţării cu care se cunos- e de aproape din garnizoana Galaţi.

În comuna Ştefăneşti, aşezare de răzeşi la Prut, în ţi- ul Botoşanilor, se naşte Ştefan, cel dintâiu copil, la februarie 1868. Când maiorul, pensionar, de multă vre- bolnav, moare în Bucureşti, în timpul războiului nos- pentru independenţă, în vârstă de 52 de ani, Ştefan, torul de mai târziu, avea nouă ani.

În liniştea mahalalei cu obiceiuri din vechime, sub ocro- a unei mame blânde, în casa bătrânească din uliţa a-Soare, acoperită cu olane şi cu mixandre ruginite fereastră, îşi petrece Luchian copilăria. Isprăveşte cla- primare la şcoala din Tabaci şi neştearsă îi rămâ- amintirea dascălului de moda veche, cu mare dra- te pentru copii. Duminicile se plimbau pela margi- oraşului pe lângă eleştaie. Şedeau tolăniţi pe iarbă, geau flori, îl învăţa numele gângăniilor. Se îndoia stia pe lac, pe deasupra sburau raţe sălbatice... Când ea uşoară se prefira în depărtare şi se lăsa seara, ţi- du-l de mână se întorceau acasă.

Preotul cu barba albă dela Sfântul Ştefan venea în fie- e Sâmbătă cu cartea la subţioară, învălită în patrafir, ea sfeştania. Il avea în ochi de bine. Şi fiindcă nu ea ca ceilalţi copii în obrazul sfinţiei sale de cucuiul o prună pe care părintele îl avea drept în frunte, îl să tragă clopotul la slujba de Duminecă. "Când mă tai eram în curtea bisericii cu băieţii. La praznice, la meni eram nelipsit şi doar aveam ce mânca acasă; oseam a prescură slujită dela o poştă."

Într'o primăvară, larma din curtea bisericii se poto- e, copiii se împrăştie care încotro. Unul singur rămâ- pe înserat. Uşa bisericii sta deschisă. Paraclisierul nde sfeşnicul, îl pune înaintea Precistii şi îşi face ce. Săgeţi de aur se strecoară prin ferestrele lunguieţe înguste. E o odihnă dulce pe care pentru întâia oară înţelege copilul. Şi cum sta jos cu mâinile în poală, cum stau pe gânduri copiii, privind cununa de raze sfinţilor, Luchian a prins să deslușească ce este fru- sul.

Vioiu, sburdalnic, nu era joc să nu-l ştie şi la toate era intea. "Nebunii câte pofteşti. Iarna stam la gura sobii nă ce se făceau obrajii ca para focului, şi zbughi-o ră; băgam capul în zăpadă să-mi iasă tiparul. Aşa am şi fiind bolnav de vărsat, de mi-a rămas faţa tă".

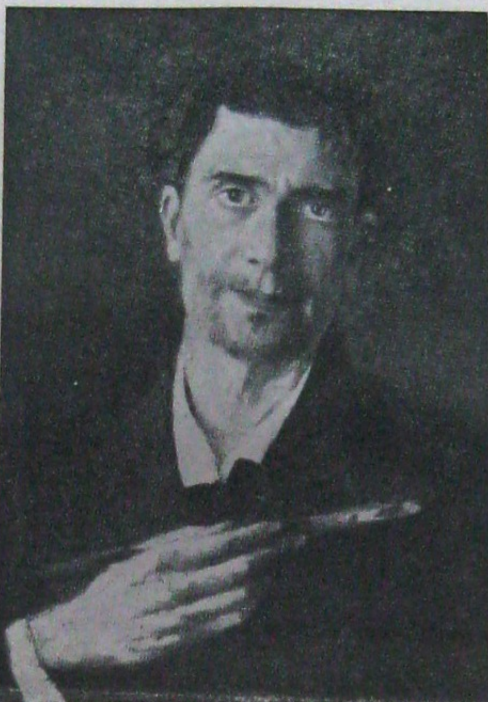
Dacă se adunau musafirii la sindrofie, se trăgea în foto- vişiniu dela fereastră, sorbea chipurile de prin cărţi. nd avea şapte ani, tot uitându-se la figurile colorate pe flaşneta unui italian, s'a ţinut după el până se s'a ăcit. Fiindcă în loc să înveţe îşi pierdea vremea cu mângălituri", ai casei îl ţineau de rău. Seara, aştepta nă ce se astâmpărau toţi; într'un colţ de masă se rindea o lumină sfioasă. Cu răbdarea pe care o au unii ii, pentru cine ştie a câtea oară făcea uitătura crun-

Moş Niculae.

a lui Ţepeş, barba şi caftanul de samur al lui Matei, ucul şi căciula la o parte, buzduganul cu colţi as- ţiţi ai straşnicului Vasile Lupu. Auzea des pomenindu- cu mustrare că seamănă cu boier Andrei. Printre nicii din partea tatălui găsim pe acest original boier drei, zugrav de biserici, care mânat de cotelile unui froc prea schimbăcios, rătăceşte cu oala de vopseli la u prin satele sărace din partea de de sus a Moldovei, condeind bărbi de sfinţi şi aripi de heruvimi.

La Sfântul Sava, în condicele liceului se poate ceti că vul Luchian la desen era cel dintâiu.

Şi cum părinţii stau mai întotdeauna împotriva încli- nilor fireşti ale copiilor, Luchian trebuia să dea patriei un ostaş mai mult; cu deasila l-au înscris la şcoala fiilor de militari. La toate întrebările examinatorilor şi chiar la cea sacramentală "spune ce ştii", Luchian n'a vrut să deschidă gura. S'a înscris singur la şcoala de *Belle arti*, pe atunci în localul Universităţii. Şcoala noastră de pic- tură era şi pe acea vreme destul de bine cercetată, îşi avea reţeta ei şcolară, procedeele ei mecanice. In atmos- fera de atelier, vesel, fără griji, îşi dă osteneala să facă ceva. Luchian urma în acelaş timp şi clasa de flaut dela

Ştefan Luchian (Auto portret).

Conservator. In avântul tinereţii, cu mari speranţe de viitor, nu lipseau nici uneltirile împotriva Direcţiei, ur- zite pe movila din Cişmigiu. Teodor Aman, director plin de demnitate şi având cu elevii o purtare nu se poate mai bună, le da întotdeauna sfaturi Luchian le asculta, dar nu-şi lua ochii dela Grigorescu pe care profesorii şcoalei îl socoteau ca pe un diletant. Ii urmăreşte expo- ziţiile cu înfocare şi cea din strada Regală, aranjată cu plante, covoare persiene, vase de China, în care a fost expus în faţa unei oglinzi cât peretele de mare, întâia oară *Smârdanul*, o ţinea minte cu predilecţie. Ceasuri întregi stă înaintea pânzelor lui şi când vine în atelierul şcoalei, spre marea indignare a profesorilor, lucrează, în felul lui Grigorescu-lucru interzis căci profesorii spuneau: "Cine se ia după Grigorescu, ca el are să ajungă, un amator".

In 1889 termină şcoala şi obţine medalia de bronz la *Cap de expresie* şi *Studiu după natură*. Şcoala oricât de inutilă s'ar părea că este, pentru cel care a făcut-o e un merit. Nerăbdarea de a vedea cât mai de grabă pânzele maeştrilor, veştile pe care le primea dela camarzi mai vechi plecaţi înaintea lui, poate vreo scrisoare cu slova măruntică şi furişată îl hotărăsc şi in toamna aceluiaş an, pleacă.

Inalt, bine legat, cu privirea aprinsă, deschis la vorbă, în mână totdeauna cu o carte, făcând şi citind versuri, romantic, îl regăsim înscris la Academia din München. Aci, o rentă personală îi înlesneşte traiul. Sârguitor, ca să poată înţelege pictura, ca să-şi apropie o viziune, copiază. Sfânta Fecioară a lui Rembrandt învăluită în acea divină lumină aurie, Prea-Curata cu sânul gol o face Luchian în 1890. Nu îndestul de pregătit ca să poată pătrunde pe un Rembrandt, împins de o râvnă lăuntrică, se simte atras de geniul lui misterios. Valorile acelea de clar-obscur, lumina mai ales, îl turbură şi îi umple sufle- tul: "Când îl copiam simţiam că mă înalţ".

Face o copie cu multe calităţi de supletă şi de culoare şi după Madona lui Correggio. Tot lumina îl atrage, în- ţeleasă însă de maestrul din Parma ca o găteală a vie- ţii. Mult nu zăboveşte Luchian la München: abia trei tri- mestre. In primăvara anului 1891 e la Paris. Şcoala cu desenul ei uniform, cu culoarea ei peste tot locul aceeaş, cu tehnica maeştrilor de altă dată, decăzută, Luchian dela început o ocoleşte. Şcoala lui e Luvrul. Furtunatecul De- lacroix, cu facultăţile lui magistrale de culorist, natura- lismul lui Courbet, îl impresionează puternic. Cercetând muzeele şi expoziţiile particulare, atâtea preţioase reve- laţiuni, îl fac să nu ştie deocamdată pe care maestru să-l aleagă. Iar pe Cézanne, cu care mai târziu, pe căi deose- bite, a trebuit să se întâlnească, Luchian îl cunoaşte prea puţin.

Fără o prea mare rânduială şi fără a lucra din răspu- teri, Luchian vine cu oarecare regularitate la atelierul lui Jullian din Faubourg Saint- Denis, unde mai sunt şi alţi colegi din ţară. Invăţătură, atât cât putea să-l înveţe un profesor, ştia. Când camaradul său mai mare în vârstă, pictorul S. îi propune să expuie la Salon, Lu- chian cu inteligenţa lui naturală, răspunde: "Noi am venit să învăţăm; când om şti ceva nou, atunci să ară- tăm şi altora... până atunci hai să bem o bere".

Educaţia artistică Luchian şi-o face în Franţa. Este uşor de înţeles că mediul Parisului are asupra lui o mare influenţă. In trei ani, cât a stat la Paris, personalitatea lui nu este încă formată, dar aci a primit înrâuriri în armonie cu însuşirile lui fireşti, care în chip hotăritor au determinat mai târziu desigur direcţiunea lui de artist.

In 1893 veşti triste îl cheamă în ţară. In loc să vină trufaş, cu maniera unui pictor luată deagata, nu aduce decât copii. Cât a trăia a păstrat în inimă credinţa: "Cine nu iubeşte pe maeştri nu poate admira natura. Drumul pe care apucăm, ei ni-l arată".

In primele luni dela sosire, după moartea mamei sale, se împarte averea părintească. Cel însărcinat cu plasa- mentul banilor din partea ce i se cuvine, face operaţiuni cu totul păgubitoare pentru artist; Luchian fără să vrea se găseşte proprietarul unei vile la Şosea. "Pe vremea aia la Şosea te mâncau lupii şi dacă uitai să-ţi cumperi chibrituri, toată noaptea şedeai pe întuneric". Din pri- mul an casa pe care o primise cu datorii, se vinde la mezat: "M'am ales cu praful de pe tobă". Pus la cale, încercă un proces. Cum soarta proceselor nu o poate cunoaşte nimeni dinainte, îl pierde. La câţiva ani se des- chide altă moştenire la care are şi Luchian drep. Aproa- pe un necunoscut îi cere împrumut banii moşteniţi. Fiin- du-i greu să nu-l ajute, îşi pierde şi acest avut... "Ca să nu mai mă plimb prin belele, m'am lipsit."

Intr'o scurtă vreme din toată starea lui s'a ales cu întâmplări hazlii şi ridicole pe care *Babacul* (aşa-i spu- neau intimii lui Luchian), le istorisea cu un neîntrecut umor. Cu un nume cunoscut numai într'un cerc restrâns, ca să-şi puie zilele la adăpost, se hotărăşte să intre în învăţământ. In 1894, la concursul pentru ocuparea ca- tedrei de pictură dela Şcoala de Arte din Iaşi printre candidaţi este şi Luchian. Dela întâia probă se retrage şi înaintează ministerului o protestare, or mai bine zis o apostrofă.

Se reîntoarce la Bucureşti şi prin Ion Câmpineanu, bunul prieten al lui Grigorescu, pe care Luchian îl cu- noştea, dobândeşte să lucreze pentru salonul unui va- por românesc care făcea curse la Constantinopol, două peisaje şi cel mai târziu în zece zile să le şi aducă.

In 1895, se face a doua expoziţie a Salonului oficial. Cu acest prilej, vechiul conflict al lui cu membrii comi- siunii de admitere se redeschide. Vâlva pe care o stârnise la Paris ruperea unui grup de combatanti din vechia So- cietate a artiştilor francezi şi constituirea lor într'o nouă tabără cu refugiul la Champ de Mars, străbătuse toate cercurile. Vestea nu că o adusese la noi Luchian, dar el era partizanul cel mai dârz al luptei până la sfârşit. Se pune în capul nemulţumiţilor, organizează mişcarea şi împreună cu un comitet din care făceau parte publicişti diferiţi, oameni politici, proclamă independenţa. Expoziţia oficială era în Palatul Ateneului. Peste drum se deschide Salonul artiştilor independenţi. Mare fierbere printre artişti, articole prin presă, caricaturi injurioase. Din spi- rit de răsvrătire şi din această harţă cu oficialitatea a luat mai târziu fiinţă publicaţia *Ileana*, care a organizat şi expoziţii artistice la care au participat şi pictori străini cunoscuţi. Luchian face coperta revistei: un cap tânăr de fată împodobit cu flori, primăvara care surâde ar- tiştilor. Cu toată existenţa ei trecătoare, revista înseam- nă o dată.

Artiştii făceau agitaţii, îşi arătau cu sgomot nemul- ţumirea şi în urmă se constată că vina este a tuturora

Flori

şi că răul e prea înrădăcinat. Singura scăpare pe atunci era vistieria Statului, cu firimiţa ei de ajutor cu zăbavă şi cu umilinţă dobândită. "Fără să fiu un client al mi- nisterelor m'am dus ca omul bolnav, îndreptat de alţii."

Il primeşte pe el şi pe Artachino, secretarul general Laurian. Cum i-a văzut le-a întins mâinile: "A, pictori, n'aveţi de lucru, vreţi să zugrăviţi biserica din Tulcea?" Au făcut zugrăveala care în urmă s'a şters de ploi, iar banii i-au luat cu ţărâita.

Luchian deşi lucrează, cu mare greutate poate vinde din când în când câte o bucată pe preţ de nimica. Face

(*Urmează pag. 10.*)

STEFAN LUCHIAN

o expoziție intr'o prăvălie rămasă goală pe lângă Calea Victoriei, și la sfârșit, ca să-și poată plăti chiria, vinde 15 tablouri cu o mie de lei, plătiți și aceia nu dintr'odată.

Când se construiește localul funcționarilor publici, Luchian face frontispiciul.

Tot împreună cu pictorul Artachino execută, în 1898, picturile bisericii din Alexandria, Sfântul Alexandru, după schițele în stilul Curții de Arges, luate la fața locului. "Cele câteva luni cât am stat a fost un chin; am dus-o numai în anchete. Duminica venea opoziția să controleze câți sfinți am mai lucrat, îi măsura cu bățul. Ne găsea vina că nu punem poleială adevărată; se ducea cu ea pe degete în piață: poftim, ăsta e aur? După alte toate, ne-a trăsnit și biserica. Speriat, am căzut de pe schelă; era să rămân schilod." Cu tot soiul de reclamații, și-a lăsat tovarășul să se descurce cum o ști, cu stavroforii, cu sachelarii, cu epitropii, "și mi-am luat lumea în cap".

In tot acest timp o duce greu, ia bani cu camătă, până când senatorul Meitani, în calitate de epitrop, îi propune lui Artachino să-și mai găsească un tovarăș și împreună să zugrăvească biserica Brezoianu, cu hramul Sfânta Treime, din București. Banii se strângeau cu anevoie, cutia milelor era aproape goală, și dacă un negustor din Podul-Bărbierului n'ar fi venit în ajutorul Bucureștenilor cu o danie de șapte mii de lei, biserica ar fi rămas neisprăvită. Din suma asta plătesc pictorii schelele, lucrătorii, materialul și lucrează și ei amândoi opt luni. La sfârșit a venit donatorul să cinstească cu mâna lui meșterii după obiceiul ce se mai păstra. Sunt prea mulțumit, a zis, și a dat pictorilor câte 40 de lei. Prevenit de părintele Nifon să-i primească, Luchian a luat bacșișul, și cu pălăria în mână, smerit, în fața tuturor, l-a dat prin barbă. "Să fim în stil", a adăugat el.

Nu încape îndoială că numai împrejurările îl fac zugrav de biserici. Lucrând la cele din Tulcea, Alexandria și București, pictorul face mai mult exercițiu de dibăcie, "își drege mâna". In aceste zugrăveli găsim un sentiment de pietate, care însă nu se poate concentra în scene dramatice de adâncă simțire creștinească. Pictura bisericească a lui Luchian este o prelucrare e stilului neo-bizantin, iar pe alocurea, în avântul lucrului, mâna mai slobodă găsește tonalități plăcute, penelul lasă ici și colea note personale. "Am fugit dela început de bălțături; ne-am ferit să facem sorcove. Aveam grijă să ținem totul într'o vedere de ansamblu."

Multă vreme Luchian a crezut că numai dela igrasia bisericilor, când ore întregi era nevoit să stea sus pe schele cu capul pe spate, de-l sufla vântul din toate părțile, i se trage toată boala lui. De mult nu se mai simțtea bine. Căutat fără pricepere la început, răul se încuibase cu încetul. Doctorii îi dau povețe pe care nu le ascultă. Trupul lui vânjos rezistă până ce boala îl îndoaie. In 1902, scrie cu mână străină, din spital: "Astăzi m'am dat jos din pat și am făcut o cursă de rezistență până la ușe".

Când a ieșit din cură, după șapte luni, încovoiat în băț, cu capul scufundat între umeri, abia își târa picioarele grele. Ca o acvilă prăvălită privia cu spaimă în jurul lui: "Știu unde mă aflu și parcă sunt rătăcit".

Rămas de isbeliște, puterile nu-l mai ajutau să lucreze decât prea puțin și cu mare greutate. Pierdută sănătatea, încep descurajarea, ceasurile de îndoială. Singur, abătut, ieșia foarte rar din casă. Sta la o bătrână în strada Popa-Tatu în cameră mobilată: "Eu în fiecare lună fac focul în altă vatră".

Cu o sforțare se reculege, prinde inimă și ia hotărîrea să se ducă la țară. Scrie cu data de 2 August 1903: "Iți scriu aceste rânduri din gara de Nord. Sunt grăbit, bagaj am mult, biletul neluat și pe nimeni să mă ajute. Aș fi vrut să-ți scriu mai multe, dar în minutul acesta nu știu de unde să le iau. Albulescu îmi dă târcoale, țalul îmi numără restul, hamalul mă poftește".

Ajuns la Filipeștii de pădure, scrie: "Sunt aici de zece

Casa lui moș Gheorghe.

zile și am făcut mai multe schițe. Locurile însă sunt greu de suit și mai ales de scoborît. Via unde mă aflu este așezată pe o muchie de deal, de unde am o perspectivă care nu se poate spune nici cu vorbe, nici cu vopseli. Cu cât aș spune mai mult, cu atât ai înțelege mai puțin. E prea frumos, ca să te pot face cu o scrisoare să guști și tu farmecul din Filipeștii-de-Pădure. Când am sosit aici, mi s'a părut că intru într'o mănăstire de maici. Aerul e plăcut, fără igrasie și am și o îngrijire părintească".

Luchian este mulțumit. Firea lui tăcută și contemplativă, "cu cât aș spune mai mult, cu atât ai înțelege mai puțin", își găsește liniștea de care are nevoie. Stă pe prispă seara, cu tartanul pe picioare gustă tăcerea, ascultă svonurile ușoare de prin livezi. El care altădată se plânge că nu poate să scrie fiindcă nu are cerneală și hârtie, de data asta trimete scrisori lungi pe patru fețe:

"M'am schimbat mult de când ne-am despărțit. Sunt mai puțin melancolic și iarăș un nou dor de viață a născut în sufletul meu obosit. Am și uitat să-ți spun că stau aici la o verișoară, voioasă și blândă, un tip de adevărată romancă și care mă îngrijește mai bine ca o soră. Fără îndoială că asta a contribuit mult ca să ies din mocneala în care căzusem". Iar pe pagina care urmează: "Am avut și poftă de lucru. O să vezi și tu câte schițe am făcut aici și fără să mă laud mai toate bunicele". Regăsim aceleasi epitete când este vorba de lucruri de ale lui, "schițe", "bunicele".

Vine toamna. "Zilele trec repede și inima mi se strânge când mă gândesc că peste câteva zile trebuie să plec la București".

Tufănele in ulcică.

Cu lucrări mai vechi, cu cele pe care le-a făcut la Govora înainte de a se duce la Filipești, Luchian prepară expoziția din toamna anului 1903. I-a urmat apoi alta in 1905, în rotonda Ateneului. Singurul lui cumpărător a fost Grigorescu. Ca să încurajeze Societatea Ateneului, fiindcă nu vânduse nimic și nu putea plăti locația sălii, lasă amanet în chiar mâinile Președintelui un tablou intitulat *Vechiul meu atelier*. Atunci au fost expuse *Spatele de femeie*, cu reflexe sidefii, *Femeie la oglindă*, *Răchitele* învăluite în ceață aurie, *Sălciile* de la Chiajna, *Peisagiul* cu pomi tineri risipiți pe pajiște ca un buchet împrăștiat, și *Tufănelele în ulcică* despre care Luchian spunea: "Fiindcă sunt de la noi, le stă frumos într'o oală făcută tot de noi". Pânza aceasta a fost expusă la expoziția internațională din 1905 la München, apoi cerută în 1906 să figureze la Hamburg.

In anii din urmă, după expoziția din 1907, când a expus 40 de pânze, iubitorii de artă s'au ocupat mai de aproape de Luchian. Incepuse să se știe mai mult din auzite, că Luchian este un artist mare, că este bolnav, că nu mai poate ieși din casă. Se mai vorbise iarăș că, numai de când e bolnav a început să lucreze atât de frumos. Instinctul celor mulți arareori se înșeală: cu adevărat suferința a fost colaboratoarea cea mai statornică a lui. Ea a contribuit mult ca accentele lui de durere să fie atât de sfâșietoare.

Acelaș public care îl dezaprobase, acum era cu el și această izbândă i-a procurat în ultimul timp al vieții mângâierea că însfârșit a început să fie apreciat.

Astăzi pânze de-ale lui, vechi, sunt căutate cu deosebit interes, și a trebuit să treacă atâția ani ca neîncrederea să se împrăștie și opera lui îndrăzneață și sinceră să fie înțeleasă.

Artistul este atât de strâns legat de întreaga lui operă, încât lăsându-l la o parte, am fi săvârșit o greșală. Nu cunosc artist a cărui viață sufletească să fie mai frumoasă, nu cunosc minte mai limpede și mai atrăgătoare. O, această crudă limpiditate a lui Luchian pe care mulți n'au putut-o gusta!

Ca o pioasă amintire, cu modeste puteri, am încercat să dau o parte din ceeace reprezintă activitatea lui picturală plină de spontaneitate. Oricât de împărțite ar fi părerile despre pictori și despre pictură, trebuie să știm că nu există operă de artă, dacă sentimentul uman nu precumpănește, oricare ar fi doctrino estetică și oricare ar fi procedeul de realizare. Din acest punct de privire, Luchian este incomparabil.

In pictura românească el reprezintă o conștiință.

Moare în 1916, în ajunul sfinților Petru și Pavel, în vârstă de 47 de ani.

* * *

Luchian a fost puțin cunoscut. De lumina aceea scânteietoare a pânzelor lui, publicului i-a fost parcă teamă să se apropie, a șovăit și răsplata abia târziu [...] acordată artistului.

In izolarea pe care i-o impune o boală neen[...] face toate sacrificiile numai ca să poată lucra [...] la o nediscutată maturitate: este cea mai origin[...] dividualitate artistică a noastră.

Frânt în două, fără nici o tânguire, înfășurat [...] giul lui de suferință, sărac, părăsit, din durero[...] mântare a sufletului, se zămislește splendida [...]

La Luchian nu există declin. Convins că în [...] nu se înșeală, ne domină cu privirea lui pătrun[...]

Elev al lui Grigorescu și continuator al ge[...] maestru, Luchian introduce în pictura lui o [...] pentru adevăr, o sinceritate în exprimarea na[...] intensitate de sentiment pe care Grigorescu nu [...] decât în câteva din neîntrecutele lui peisaje.

Frumosul lui Luchian pornește dela bunul simț [...] nesecatul izvor veșnic proaspăt al naturii.

De pitorescul panoramic atât de lesne de găsit [...] de antipictural nu face niciodată uz. In imagin[...] pictate nu se amestecă nici o idee din domeniul [...] turii: Luchian este numai pictor. Alege ceace [...] inemâna ori și cui, un peisaj, o floare, câteva [...] într'un taler, o mână de legume, un portret, un [...] trece-modele de toate zilele, anonime și eterne. "[...] cem ce vedem". Idealul artistul și-l găsește în re[...] Pentru el nu exista decât o singură poezie: poezia [...] vărului.

Fără a încerca o analiză amănunțită a fiecărei [...] în parte, și fără a supune activitatea artistică a Lu[...] chian la o împărțire pe epoci după procedeele te[...] pe care le-a întrebuințat, privind opera lui în între[...] putem constata că toată este străbătută de aceea[...] țire, simțire ce nu se poate divide. Din totalitatea [...] tei opere se desprinde personalitatea artistului cu [...] tățile ei de sinceritate și de lirism. Și dacă în as[...] lor general, mare parte din tablourile lui Luchian [...] mână între ele, e că sunt pătrunse toate de aceeaș [...] ție, emoție pe care pictorul a păstrat-o tot timp[...] fața naturii, până în clipa tragică când puterile [...] părăsit. Aceasta asemănare a unui tablou cu al[...] loc să fie o notă repetată, nu e decât acelaș senti[...] pe care pictorul îl pune în fiecare din pânzele sale [...] *stilul* lui Luchian.

După ce școala cu rutina ei a fost lăsată de o p[...] chiar în lucrările stângaciu executate din prime[...] ceputuri, se poate observa la Luchian o tendință de [...] plificare. Acest dar de a simplifica, atât de pre[...] caracteristica originalității lui și dovada sensibilită[...] patetice. Ar fo o greșală să credem că a ajuns aci [...] tr'odată: ce muncă imensă de eliminare! Fără a n[...] nimic și fără a exagera, permanenta preocupare de [...] lucrurilor cât mai credincios înfățișarea lor cea [...] normală, a făcut ca Luchian să poată ajunge la o [...] însușire de a simplifica. Această manifestare ne[...] tată privită la început ca o exagerare, ca un capri[...] artist în căutarea unui procedeu technic, nu era [...] energica expresie concentrată a unui intens senti[...] pictural.

In peisajele lui Luchian, fiecare cu atmosfera [...] amănuntele dispar natura e redată în indicațiuni [...] fundamentale. Cu masse modelate care se succed cu [...] ceri nesimțite între ele, fără o perspectivă adâncă, pe[...] jele se desfășoară mai mult pe un singur plan. [...] Luchian obține armonia generală și tablourile lui ca[...] o lumină calmă și egală, o liniște senină pe care [...] întâlnim dacât în natură. In acest echilibru, cu [...] știință alcătuit, se vede și mai bine frumusețea nat[...] a peisajului. Fiindcă peisajele lui sunt lipsite de pe[...] naje și cum în ele numai arareori se mișcă și tr[...]

Spălătoreasa.

ființe, s'ar părea că aceste inspirate colțuri din na[...] Luchian le vede și ni le reprezintă goale. Ar fi o e[...] o astfel de pripită apreciere. Prin acea măestrită [...] tribuire a valorilor cu o exactă proporție a supraf[...] cu tonalitatea întotdeauna justă, într'un peisaj de [...] chian avem siguranța, că ne găsim în mijlocul na[...] călcăm pe iarbă, ne plimbăm printre copaci, aerul [...] cel de afară.

"Natura nu trebuie să o imiți, nici să o copiezi, t[...] să lucrezi în felul ei."

Această mărturisire aforistică a lui Luchian c[...] întreaga lui profesiune de credință.

VIRGIL CIOF[...]

* *Fargment din prezentarea făcută de autor [...] rului, în cartea intitulată "Luchian", apărută în 19[...]*

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

Dr. Oreste Popescu: Gandirea sociala si economica a lui Echeverria*

...o mângâiere pentru noi ori de câte se dă dovada existenţii unor Români... cari opun sterpei agitaţii a că... disperaţi ai publicităţii, bieţi ridico... ai unei triste mediocrităţi, dis... al muncii creatoare. Este ...tăcut al muncii creatoare. Este ...să ne fi obosit arivismul indecent al mediocrităţi agresive, care au inun... menile culturii cu practica obici... a politicianismului de periferie. Şi ...it cu un deosebit interes lucrarea ...Oreste Popescu, "El pienzamiento so... economico de Echeverria". La fie... pagină se simte seriozitatea unei pre... de specialitate, grija de exactitatea ...aţiei, incadrarea textului citat din ...rria în influenţele ce s'au exercitat ...oada lui de formaţie, pentru a su... mai bine ceiace formează originali... gândirii lui politico-economice.

...trina social-economică a lui Echeve... interpretată de unii comentatori ...ală, iar de alţii ca socialistă. Dl Ores...pescu, prin citate din opera doctri... argentinian, caută să dovedească ...c de a-l califica fie ca liberal, fie ca ...nt. Avea senzul organic al societă...ului. Un senz realist al problemelor ...l făcea pe Echeverria să se opună ...ărilor brusce ale unei structuri so...conomice prin acţiuni violente. Cri... care o face oamenilor politici ar...ieni cari, în trecut, cu un entusiasm ...au încercat să introducă refor...dicale, fără să ţină seama dacă ...brusce schimbări nu deservesc mai ...decât înlesnesc un progres social, ...este într'o oarecare măsură criticis...unimist din cultura noastră. Eche... reproşează acestor grăbiţi novatori ...au înţeles că progresul, pentru a fi ...şi fecund, trebuie să fie normal şi ...rm unei legi de înlănţuire şi de des... succesivă şi că această lege este ...atul tradiţiei, a istoriei şi educaţiei ...ăţii... America ştie printr'o experien...eroasă că nimic nu este aşa de fe...în nenorociri ca aceste încercări pre...re de instituţii străine în societăţi ...nu sunt dispuse, nici formate, pen...le înţelege şi primi. Această atitu...a lui Echeverria faţă de diletantis...revoluţionar, este pusă în evidenţă de ...reste Popescu prin citate culese din ...doctrinarului argentinian; "Asocia...nerei generaţii argentiniene ştia că ...de a organiza democraţia nu este ...zi; că constituţiile nu se improvizea...; libertăţile nu se pot rezema decât ...emelia inteligenţei şi a obiceiurilor; ...societate nu se luminează şi morali... dintr'o lovitură; că raţiunea unui ...r care aspiră să fie liber nu se pre...te decât cu timpul, dar având cre... în viitor cu tot plinul facultăţilor ...pre a înlesni generaţiilor viitoare să ...gă fructul muncii lui, având la inde... mai multe elemente decât noi pen... a organiza şi construi societatea ar...iniană pe baza irefutabilă a egalită... libertăţii democratice".

...Oreste Popescu isbuteşte să facă in...antă personalitatea lui Echeverria ...celor care nu cunosc evoluţia social...omică a Argentinei. Credem însă că ...ru a înlesni o completă înţelegere, dl ...te Popescu ar fi trebuit să consacre ...capitol în care ar fi prezentat situaţia ...-politică a Argentinei, curentele de ...ire, tendinţele politice în epoca dintre ...-1830. Chiar pentru un cititor argen...n, dacă nu este om de specialitate, ...ntările social-politice de acum 120 ...ni, sunt complet necunoscute, cu atât ...mult pentru cititorii străini. Şi dl ...te Popescu are şi pregătirea necesară ...rul expunerii. Un alt capitol necesar, ...ru a înţelege formaţia spirituală a lui ...verria, ar fi fost cel consacrat şederii ...în Franţa. A venit la Paris în 1826, ...exact în epoca de cea mai intensă ...ântare spirituală, când liberalismul ...confruntat cu realităţile social-econo...e. In 1819 Saint-Simon afirma: "Sun...încă în revoluţie". Liberalismul econo... şi politic concepea un Stat spectator, ...având doar o misiune poliţienească, ...a de a asigura selecţia naturală a for... sociale. Critica liberalismului începe ...în această epocă şi un Sismonde de ...mondi, un Vidal, un Pecqueur, formu...ă cu o impecabilă precizie toate ele...tele doctrinei marxiste. Karl Marx a ...it cu o indulgenţă aproape dispreţui...e de socialiştii francezi din această ...că premergătoare manifestului comu... pe care, împreună cu Frederic Engels, ...ansează în 1848. Eticheta "socialist uto...", pusă socialismului ştiinţific, evident ...at, a avut şi are succes. Intr'o scri... trimisă sociologului Ch. Boudé, in ...2, de Elie Halévy, pe când îşi pregătea ...ul "Istoria socialismului european în ...lul al XIX-a", pe care urma să-l ţină ...coala de Ştiinţe politice, face această ...maţie: "Citesc pe Pecqueur. Ai citit pe Pecqueur? Tot ce Marx a scris asupra concentrării capitaliste, este copiat de la Pecqueur. Succesul este un mister, deoarece pentruce i-ar reveni lui Marx meritul teoriei"? Formulată această întrebare de un gânditor politic ca Elie Halévy "Formation du radicalisme philosophique" şi "Histoire du peuple anglais au XIX" (6 vol.), căpăta toată greutatea spre a pune în justă lumină suficienţa lui Marx, când asvârlea calificativul "utopic", tuturor socialiştilor care l-au premers. Dealtfel, în introducerea făcută de Charles Andler "manifestului comunist", se face o apreciere exactă contribuţiei lui Sismondi, a cărui gândire a influenţat pe socialistul german Theodor Schuster (Pensées d'un républicain), unul dintre precursorii şi maeştrii lui Marx. Şi tot Sismondi a impregnat gândirea lui Buret, care la rândul lui a influenţat pe Fr. Engels ca autor al cărţii "Situaţia claselor muncitoare în Anglia", publicată în 1845.

Sismonde de Sismondi fixează identitatea social-economică a proletariatului, personaj legat de maşinism şi încadrat economiei politice: "nu mai este un om sărac pur şi simplu, cum îl definise Babeuf, este un lucrător sărac, un salariat victimă a crizelor şi a unei rele distribuţii a bogăţiilor". Pe când Babeuf a vorbit în agitator, în politician, Sismondi vorbeşte în economist şi moralist.

Intr'o frumoasă pagină din "Istoria ideilor sociale în Franţa", Maxime Lery face deosebirea între tendinţele socialiste manifestate în timpul revoluţiei franceze (Hebert şi Babeuf) şi transformarea pe care a adus-o socialismului gândirea lui Sismondi. "Prima formă a socialismului este un socialism al săracilor, acela al lui Babeuf; un socialism al nemulţumiţilor care nu întrezăresc în visurile lor cele mai îndrăzneţe, decât un viitor de sărăcie suportabilă. Totul schimbă de aspect la Saint-Simon: tot săracul este obiectul meditaţiilor; situaţia săracului ei vor s'o îmbunătăţească; dar pe acest sărac ei îl smulg visului de ascetism; ei cer o producţie mai bine organizată, concepând numai pe cale de consecinţă, o consumaţie mai bine distribuită; nu mai este acest biet consumator care stă la baza doctrinei lor, este productorul, este industriaşul care trebuie ridicat la demnitatea, la datoria de diriguitor al celor prost hrăniţi şi care au o proastă locuinţă".

Saint-Simon şi Sismondi au văzut, la începutul secolului al XIX-a, când capitalismul industrial era în prima lui fază, în marea industrie izvorul crizelor.

"Saint-Simon şi Sismondi vor fi primii care au voit în chip sistematic să supună producţia unei reguli superioare care să nu fie poliţienească şi pe urma lor tot secolul al XIX-a va năzui să organizeze munca".

Exact în anul 1826, când Echeverria se instala la Paris, toată erezia fundamentală a secolului al XIX-a (care crede în bunătatea naturii umane spre a ajunge la concluzia liberalismului economic care nu poate fi rău dacă toţi oamenii sunt buni), era supusă unei neîndurate critici. Şcoala lui "laisser faire, laisser passer", care la începuturile revoluţiei franceze dusese lupta contra ideiei de asociaţie, era dovedită ca insuficientă spre a rezolvi problemele din ce în ce mai complexe pe care le ridica desvoltarea capitalismului industrial. Deasupra producţiei bogăţiilor, deasupra chestiunilor de ordin material, este chestiunea justiţiei sociale. Contractul muncii nu putea fi apreciat ca orice alt contract, pentrucă în acest caz marfa oferită—munca—, nu face decât una cu vânzătorul. Persoana omului se angajează, este o creatură care trăieşte, gândeşte, suferă. Deaceia în critica făcută liberalismului în această epocă este invocat creştinismul.

Isaac Pereire făcea, în 1831, această nemiloasă analiză politicii liberale: "Economiştii nu au văzut în aceste chestiuni vitale ale capitalului şi rentabilităţii, ale proprietăţii şi a fermajului, a salariului, decât un echilibru între interese egal de demne să fie impuse atenţiei. Ei au redus totul la legea cererii şi ofertei: tristă imparţialitate între bogăţia leneşă şi sărăcia muncitoare. In acest du-te vino de produse, de bogăţii, nu s'a văzut decât un ansamblu de fenomene fizice supuse legilor, nu s'a văzut că omul trăieşte viu sub aceste fenomene, că înainte de orice este vorba de el şi nu de altceva. Economia politică nu are moralitate. Pentru ea omul nu este decât un mijloc; pentru morală este un scop. Să moralizăm economia politică".

Este interesant de amintit că în 1878 acest publicist evreu, când Leon al XIII-a urca pe tronul pontifical, într'o carte, "La Question réligieuse", propunea ca biserica romană să ia conducerea reformei sociale universale. Aşa de străbătuţi erau de imperativul etic în probleme sociale, oamenii generaţiei care au iniţiat critica liberalismului economic.

In 1825 a apărut ziarul Saint-Simoniştilor, "Le Producteur". In acest ziar a publicat Bazard, în 1829, "Expunerea doctrinei". In 1826-1827, Auguste Comte, colaboratorul lui Saint-Simon şi fondatorul pozitivismului, atacă prin ziarul "Le Producteur" liberalismul care ridică discordia la rangul de dogmă şi de instituţie, considerând ca un ideal, sub numele libertăţii de a gândi, anarhia completă a opiniilor şi care, distrugând noţiunea de societate lasă faţă în faţă şi pune în luptă" trente millions d'orgueils solitaires". In "Revue des deux mondes" (15 iulie 1895), Emile Faguet a publicat o analiză a doctrinelor pe care la desvoltă Auguste Comte în "Le Producteur".

Dl Oreste Popescu aminteşte de sguduitorul raport al lui Villermé asupra condiţiilor muncii în fabrici. Ar fi fost bine să fi reprodus unele părţi din acest raport în care vorbeşte de condiţiile de muncă "ale copiilor între 6 şi 13 ani, obligaţi să stea în picioare în fiecare zi, într'o încăpere închisă, de la 16 la 17 ore, aproape fără să-şi schimbe nici locul nici atitudinea".

Critica pe care a făcut-o Louis Blanc burgheziei şi doctrinei liberale în "Histoire de dix ans", îşi va fi aflat ecoul în reticenţele pe care le-a avut Echeverria faţă de liberalism, reticenţe care au determinat pe unii dintre comentatori să-i dea calificativul de socialist. Louis Blanc scrisese: "să sporeşti masa bunurilor fără să ţii seamă de repartiţia lor, a fost în rezumat, doctrina economică adoptată de liberalism". Şi astfel "naţiunea a fost aproape totdeauna violentată şi niciodată condusă... Sentimentul ierarhiei s'a stins, cultul tradiţiei a dispărut şi sarcasmul care urcase până la regi, a urcat până la Dumnezeu".

Partizanii sinceri ai liberalismului, între care şi Echeverria, când au inventariat consecinţele principiului "laisser faire, laisser passer" au reacţionat impunând ca un corectiv moral individualismului economic, corectivul socialului. Intre 1820 şi 1848 s'a elaborat toată critica liberalismului economic şi a celui politic.

Dl Oreste Popescu, la o viitoare ediţie, ar fi bine să dea volumului "Gândirea socială şi economică a lui Echeverria" o completare cu două capitole: "Argentina înainte de 1830" şi "Atmosfera ideologică a Franţei între 1820 şi 1848". Aceste observaţii critice le facem nu cu intenţia de a aduce o diminuare valorii reale a cărţii, nici evidentelor calităţi ale autorului. Tocmai pregătirea serioasă a dlui Oreste Popescu, ne-a îndreptăţit să facem aceste recomandaţii.

P. Ş.

* Editorial Americana, Buenos Aires.

Doua sute de ani dela intemeierea scolilor Romanesti dela Blaj (1754-1954)

Se împlinesc în decursul acestei luni (18 Octomvrie) două sute de ani dela deschiderea şcolilor româneşti dela Blaj (18 Octomvrie 1754), a căror înrâurire în procesul de formare a conştiinţii naţionale şi a culturii româneşti a fost din cele mai rodnice. Când blândul Vlădica, Petru Pavel Aron, despre care Samuil Clain scria că "a dus o vieaţă de sfânt, a fost om postelnic, îndurat, bisericos şi înfrânat; iar când a fost aproape de moarte s'a descins de brâul de fier ce, în unsprezece ani cât a fost episcop, l-a purtat pe pielea goală peste mijloc", s'a hotărît să aducă la cunoştinţa turmei sale dohovniceşti că şi pentru ea s'a deschis de acum "fântâna darurilor", adică a învăţăturii, greu de tot îşi va fi putut închipui că acel început umil şi modest de carte românească o să însemneze răsăritul soarelui pentru oropsita naţie românească. Intr'o vreme când, în Transilvania, îndărătnicul şovinism maghiar se împotrivea cu o ură nepotolită oricărei încercări de ridicare la o vieaţă de om a neamului de valahi iobagi, şi când, în celelalte provincii româneşti, Grecii, aciuaţi ca la ei acasă, destrămau încetul cu încetul vechile virtuţi româneşti, ţinând limba românească în dispreţ şi umilinţă sub pretextul că ea ar fi "prea proastă şi prea săracă" ca să poată exprima noţiuni ştiinţifice, şcolile dela Blaj au însemnat un început de curajoasă afirmare românească cu repercusinui, în ce priveşte deşteptarea conştiinţii naţionale şi formarea unui program de luptă naţională, incalculabile. "Pentru trezirea simţului românesc şi a conştiinţei naţionale, scrie I. Lupaş în Istoria Românilor, Buc. 1922, pag. 301, şcoala istorică ardeleană a avut un efect însemnat. Pe urma cercetărilor istorice, cari deschideau cărări noui, a înflorit şi literatura română, găsind motive de inspiraţie în amintirile glorioase ale trecutului. Vieaţa publică s'a înviorat prin puterea ideii naţionale, care a trezit pe români şi i-a făcut să aibă încredere în puterea de vieaţă a neamului lor şi să lupte pentru un viitor mai bun. N'a fost simplă întâmplare că în anul morţii lui Petru Maior (1821) a izbucnit revoluţia lui Tudor Vladimirescu, a cărui lozincă era îndreptată contra stăpânirii streine spunând că în Ţara Românească trebuie să stăpânească Românii, iar nu streinii. Ideea naţională propagată cu entuziasm de şcoala ardeleană avea să-şi reverse cu timpul roadele binecuvântate asupra tuturor Românilor, îndemnându-i a căuta pe toate căile să scuture de pe grumazii lor jugul cârmuirilor streine şi să lupte pentru dobândirea neatârnării naţionale".

Astăzi grumazul neamului românesc e din nou apăsat de călcâiul stăpânirii streine. Apăsat cum nu a fost niciodată în trecutele vremuri de împilare naţională. Reamintindu-ne acum, când ne e sufletul frânt pentru tragedia ce s'a abătut asupra ţării noastre, de credinţa, de lupta, de entuziasmul sfânt al acelor crainici ai românismului din acele timpuri de grele încercări, am vrea ca această aducere aminte să ne poată servi şi nouă de prilej de trezire, de regăsire, în mijlocul haosului exilului românesc, a neclintitelor motive de speranţă într'un viitor mai bun; de îndemn pentru a ieşi din ticăloşie şi a căuta drumul adevăratului românism, dincolo de desbinări şi certuri, dincolo de ambiţii personale şi uneltiri ascunse, dincolo de calculele meschine ale unui politicianism de profesie, pentru care lupta pentru desrobirea neamului a devenit doar un pretext şi un mijloc de procopseală.

Şi am vrea să sperăm că data acestei aniversări nu va trece neobservată de românii din pribegie. Ni s'a adus la cunoştinţă, între altele, că un grup de foşti elevi ai şcoalelor din Blaj pregătesc un volum comemorativ şi că românii greco-catolici din St. Unite au luat iniţiativa de a sărbători această dată. Revista "Carpaţi" aderează cu entuziasm la această iniţiativă. Ea însă nu trebuie să se prezinte ca o manifestaţiune particulară. Idealul şi lupta şcolii ardelene, care a pornit dela acel început de şcoală românească, nu aparţine numai Blajului. Mişcarea aceea s'a integrat luptei de veacuri a neamului nostru pentru existenţa sa ca neam. Nici tendinţa de a o monopoliza, prin urmare, şi nici încercarea de a-i minimiza importanţa n'ar putea obţine consimţământul nostru. Pentru noi toată jertfa şi toată truda acelora care au visat şi au muncit pentru o Românie mare şi liberă, e sfântă. In acest spirit înţelegem să ne aducem aminte de ziua de 18 Octomvrie 1754, când oropsitului neam de iobagi i s'a deschis drumul spre cultură, iar prin cultură la conştiinţa şi la libertatea naţională.

M.

ECOURI

Plivind Balariile

Orice grădinar are de duptat cu exuberanța bălăriilor, care cresc repede, au o vigoare mult mai mare ca aceia a plantelor cultivate. Desvoltarea lor rapidă confiscă spațiul, acaparează materia nutritivă, prin rădăcinile lor puternice înăbușe florile plăpânde, a căror creștere înceată este amenințată. Și grădinarul smulge bălăriile din rădăcini, plivește tarlalale, spre a da spațiu de respirație florilor.

Cam aceiași operație este chemat să facă criticul: să plivească în grădina culturii, bălăriile.

Mi-a făcut mare plăcere citind în "Caete de dor", articolul dlui G. Racoveanu "Ion din Carpați sau despre primejdiile "Impresionismului", în treburile culturii".

Dl G. Racoveanu folosește eufemismul "impresionist", spre a nu spune direct diletantismul ignoranței enciclopedice.

Un anonim, care semnează "Martor", a publicat în revista "Libertatea românească", din Madrid, un articol în care vorbește despre un ascet bizantin, Ion din Carpați (Juan de Carpatos), care dacă nu a adus "o contribuție teoretică, de știință teologică", a adus "o practică religioasă mistică". Entuziasmat de această descoperire, anonimul "martor", scrie: "Spiritul grec, apt pentru cea mai înaltă și ascuțită speculație, a servit în Bizanț creștinismul, atât la formarea dogmelor cât și la a doctrinei, dar inspirația, flacăra, a primit-o de la impulsul religios tracic".

Noroc că a venit Ion din Carpați, ca un Badea Cârțan și le-a adus flacăra mistică, altfel inteligența grecească nu putea să se lase pătrunsă de creștinism. "Ion din Carpați, aducea din Carpați, o tradiție a sihăstriei, încă din vremea Dacilor (remarcată de istorici) și venea cu ea în sinteza bizantină."

Din nefericire această descoperire a anonimului "martor", a fost repede și nemilos pusă la punct cu o spumoasă vervă de dl G. Racoveanu, care reduce la o simplă ignoranță geografică, toată construcția bizantinologului de ocazie. A existat un Ion Carpatos, dar nu era trac ci grec, nu venea din Carpați, să aducă flacăra mistică a sihăstriei docice, cum afirmă peremptoriu anonimul "martor", ci venea din insula Carpatos, din arhipelagul Cycladelor. Cu o simplă înțepătură, moftul tracic se desumflă.

In exil este o tendință tot mai accentuată spre improvizație, o grabă de a se pune în evidență, de a-și da importanță într'un domeniu cu totul impropriu, cum este domeniul culturii. Fără o pregătire serioasă de specialitate, cineva care se aventurează în domenii pentru care nu este pregătit, riscă să aibă neplăceri similare cu a descoperitorului lui Ion din Carpați. Un exemplu: la 1326, a fost rector al Universității din Paris Pierre de Dacia, iar de la 1275 exista la aceiași universitate un colegiu al Dacilor. Entuziasm dacic ar cuprinde pe un diletant care-cum este și firesc-nu știe că limba latină din evul mediu designa Danemarca prin Dacia și acest cuvânt se traducea în franceză prin Dacie, sau mai frecvent prin cuvântul Dace. Deci rectorul Pierre de Dace nu era din Dacia ci din Danemarca, iar colegiul Dacilor era al studenților danezi.

Nu este desonorant să nu te pricepi în chestiuni de strictă specialitate, dar este ridicol să te amesteci în domenii pentru care nu ai pregătirea adecvată. Bătrânul Montaigne scria: "Je voudrais que chacun ecrivit ce qu'il sait, juste comme il le sait et rien de plus; c'est vraiment pitié de voir tant d'individus parler de choses qu'ils ignorent" (Aşi vrea ca fiecare să scrie despre ce știe, exact cum știe și nimic mai mult; îți face într'adevăr milă să vezi atâția indivizi vorbind despre lucruri pe care nu le cunosc). Vai, ce prolific este exilul în exemplare a căror îndrăzneală este în raport de inversă propoționalitate cu pregătirea lor intelectuală! Dar necesara și admirabila punere la punct a bizantinologului de ocazie, mi-a amintit de spirituala broșură a lui A. C. Cuza "Cei doi Spenceri". Intr'un articol, prof. N. Bazilescu, a citat din "economistul" N. Spencer. Ori nu există decât Herbert Spencer, sociolog și filozof englez, care a scris enorm și, în afară de "Principii de sociologie", de "Principii de psichologie", "Principii de biologie, a publicat și o serie de "Essais" politice, în care s'a ocupat și de probleme financiare și economice. Profesorul N. Bazilescu nu citise pe Herbert Spencer, dar știa că există un filozof și sociolog cu acest nume. Intâmplător, într'o carte, a întâlnit un citat din N. Spencer, care emitea, într'o problemă economică, o opinie potrivită tezei susținută de prof. N. Bazilescu. Incântat de această fericită întâlnire, a vorbit de marele "economist" englez, N. Spencer. Cum a apărut economistul englez? Dintr'o simplă greșală de tipar; în loc de H. Spencer a apărunt N. Spencer și folosind citatul întâlnit într'o carte de economie politică, N. Bazilescu s'a sprijinit în teza susținută, pe autoritatea unui economist englez care nu exista.

Superficialitatea, dorința de a svârli praf în ochii naivilor și neseriozitatea se mărturiseau mulțumită unei greșeli de tipar, care transformase litera H în litera N.

Nimic nou sub cerul culturii românești. Această operație de plivire a bălăriilor impostúrii, ce și-au făcut apariția în cultură, sunt necesare. Dl G. Racoveanu ar face un real serviciu, plivind mai des bălăriile din grădina exilului.

Aceiași plivire a bălăriilor o găsim și în "Caete de dor". Cităm: "Există exilul și există "afacerile exilului". De o parte cei puțini, cei pentru care exilul constitue o situație limită, cei cari trăiesc violent tragedia împrăștierii lor în lume, cei cari ard în conștiința și cu conștiința lor esența însăși a unei ultime nefericiri-aceia de a-și fi pierdut Țara, de a rămâne mereu străini. De cealaltă parte "afaceriștii exilului", negustorii de drame, cei care transformă la bursa neagră a clipei, nefericirea în monedă, situația în falsă monedă. Ca niște larve ale catastrofei acestia din urmă urzesc o altă față e exilului, aeia a rușinii. Și oricât de ciudat s'ar părea, "afacerile" exilului roesc nu numai în politic, acolo unde politicienii se grăbesc să înlocuiască pe oamenii politici, ci și în cultură. Exilul românesc a asistat la gloria unui fost reporter de fapte diverse la București, devenit romancier de faimă "mondială", numai exploatând exilul și defăimând România".

Este necesară o întoarcere la ceiace s'a numit critica judecătorească a lui Titu Maiorescu, sunt necesare articole ca "In contra Școalei Bărnuțiu", "Oratori retori și limbuți", care au creiat autoritatea "Convorbirilor Literare".

Mai ales de când în exil, limbuții existențialismului, ai poeziei... (biet Doamne) pure, au exuberanța bălăriilor.

P. Ș.

* In regiunea Chicago, U. S. A., "Asociația Nicolae Bălcescu" desfășoară de 3 ani o activitate culturală din cele mai frumoase, aranjând festivaluri artistice la diferite ocazii, editând revista "VERS" și difuzând scrisul românesc al exilului în rândurile refugiaților și ale românilor americani din regiune.

Pentru marele eveniment al românilor-americani, care a fost Convenția Uniunei și Ligei ce a avut loc în orașul Gary, Ind., Asoc. "N. Bălcescu" a fost încredințată cu aranjarea festivalului artistic din seara de 5 Septembrie. In fața unei săli plină până la refuz, Asociația, cu concursul mebrilor Parohiei Pogorirea Sfântului Duh, din Gary, de sub păstorirea Păr. Eugen Lazăr, a prezentat un program excepțional compus din coruri și teatru. S'a jucat farsa în 2 acte "Incornorații", de Vasile C. Bârsan, în interpretarea d-nelor Valeria Banasiak, Eva Albu-Krone și a d-nilor Aurel Burtic, Const. Ardeleanu și V. C. Bârsan, care a stârnit ropote de aplauze la scenă deschisă. Regia și direcția de scenă a avut-o dl. Nicolae Novac. Asociația "N. Bălcescu" a înregistrat cu acest festival un frumos și bine meritat succes moral. Convenția a fost aranjată de Societatea "Treicolorul Român", din Gary, de sub președinția d-lui Ion Comanița, care a realizat un neașteptat succes moral și material.

* Asociația "Nicolae Bălcescu" a ales în adunarea generală din 19 Sept. următorul Comitet de conducere: Președinte, Dl Ion Bumbăcescu, Vice-președinte, dl. Aurel Burtic, Secretar, dl. C. Ardeleanu, Casier, dl. Ion Covănea, Cenzori, d-nii Remus Lazăr, Ion Petruț și Gh. Corduneanu. Membrii în Comitet, d-nii Diaconescu și Roman. Secția caritativă, d-nele Ighel, Banasiak și Covănea. Secția artistică: d-nii V. C. Bârsan și A. Burtic. Conducerea revistei "VERS", a fost încredițatu și pe mai departe d-lui Nicolae Novac.

* Spre surprinderea noastră, revistele "Vers", "Exil" și "Inșir'te mărgărite", a publicat în ultimul timp un număr însemnat de bucăți în proză și versuri, ale dl Eugen Relgis. Dl Relgis a fost marxist militant. A fugit din țară și colaborarea la revistele citate mai sus, ne-a făcut să credem că dsa a renunțat la ideile sale de demult, că și-a dat seama de înșelarea al cărui obiect a fost, că este, un desamăgit, ca Panait Istrati. Ne-am înșelat. In colaborarea din ultimul număr al revistei "Vers", dl Relgis ne dovedește că oftează mereu după paradisul pierdut. Intr'adevăr, dsa se arată foarte îngrijorat de agitațiile "fasciștilor" Germani, Italieni și Spanioli. Agitațiile bezbojnicilor de la Moscova nu-i turbură somnul.

Și, ceva mai grav, dl Relgis și-a trimis totala sa aprobare pentru acțiunea de denigrare a tuturor valorilor ramânești, acțiune dusă de dl Podoleanu în revista "Viitorul lor" de la Paris. Că dl Relgis crede că e bine ceiace face, aceasta e treaba lui. Ne surprinde însă faptul că proza și versurile dsale găsesc largă ospitalitate în reviste scoase co multă, multă trudă și sudoare de oameni care văd lucrurile cu totul altfel decât dl. Sigler.

Și directorii celor trei reviste citate mai sus nu au nici măcar scuza că se află în fața unui talent extraordinar, în fața căruia celelalte considerente trebuie să cadă. Socotim atât paginile umplute cu proza și versurile dlui Sigler din revistele "Vers" și "Inșir'te mărgărite" ca ceva foarte, foarte șters, pagini sacrificate inutil.

Sperăm că în viitor vom întâlni numele dlui Relgis numai în josul paginilor din revista "Viitorul lor" a dlui Podoleanu.

* Din lipsă de spațiu, urmarea fragmentului de roman de T. Ioraș va apărea în numărul viitor.

* Dl. T. Hojbotă dorește să cumpere următoarele cărți: Istoria Românilor de prof. T. Balan și Enciclopedia română, format mare, apărută înainte de războiul ultim. Cine are aceste cărți și voiește să le vândă, se poate adresa direct dlui Hojbotă, 147, George Street, Toronto 1-Ontario, Canada.

REVISTE

Vers

Fără îndoială că VERS, Revista Asociației "Nicolae Bălcescu", este cea mai bună revistă literară din exil. Fiecare număr ce apare dovedește un înoit efort de perfecționare. Scoasă prin grija Dlui N. Novac, cu sprijinul membrilor Asociației "Nicolae Bălcescu", revista aceasta merită cu atât mai mult aprecierea noastră cu cât știm ce greu e, în împrejurările potrivnice de azi, să ții în vieață o astfel de publicație. Ultimul număr, Aprilie-Septemvrie, e dedicat în mare parte poetului Aron Cotruș. Felicităm pe membrii Asociației "Nicolae Bălcescu" pentru această inițiativă. Pentrucă într'adevăr, așa cum scrie VERS în notele bio-bibliografice, "pentru noi cei din exil, poezia lui Aron Cotruș este ceea ce a fost pentru Ardealul robit poezia lui Octavian Goga: cântec de durere și nădejde, psalmi de suferință și încrâncenare, geamăt de înfrângere temporară și chiot de speranțe într'un viitor mai bun pentru neamul nostru"... Și când în Țară cutropitorii încearcă să nimicească tot ce e valoare românească, ar fi o dublă sinucidere dacă, și aci în exil, îmbătați de iluziile unei problematice arte pure, am lăsa în umbră și am nesocoti și ce biată ne-a mai rămas din patrimoniul spiritual al neamului azi în primejdie.

Pe lângă poemul inedit: "Intre Volga și'ntre Mississipi", revista reproduce din producția mai veche a Maestrului Cotruș: "Rapsodia Dacă, Țara, Strigăt pentru depărtari" și "Duh de dârzenie". De semnalat e articolul Dlui Nicolae Răvaru: Despre poezia lui Aron Cotruș; la fel cele două poeme ale lui V. Posteucă dedicate lui Aron Cotruș.

Revista mai aduce poezie de V. Posteucă, N. Novac, Ion Țolescu, V. Copilu-Cheatră, I. G. Dimitriu și M. D. Rădulescu. Și proză de V. Posteucă, Claudiu Isopescu, Eugen Relgis, etc. Foarte interesante cele două note de la "Tribuna liberă" de B. I. Gâdea și Doru Cordun. La concluzia acestuia din urma ne raliem și noi: "Unirea va hotărî-o, în formele ei dogmatice și bisericești, neamul când i se va împlini ceasul. A. lupta însă contra ei acum când dușmanul ne doboară, înseamnă a creia o vinovată digresiune. Inseamnă a face jocul dușmanului și a-i favoriza înaintarea, victoria".

M.

Insir'te Margarite

Revista profesorului I. G. Dimitriu, care poartă data oct.-dec. 1953, ne-a parvenit abia acum. Greutățile în care se sbat revistele literare ale exilului românesc, sunt de neînchipuit. Dacă publicațiile politice mai găsesc pe ici pe colo câte un sprijinitor, cele literare nu găsesc nici unul, nimeni nu se interesează de literatura românească, devenită un fel de cenușăreasă. Dacă cele 4 reviste actuale își târăsc totuși zilele cu greutate, aceasta nu se datorește exilaților români complet indiferenți, ci spiritului de sacrificiu al câtorva romantici întârziați.

Nnmărul acesta (48 de pagini mari mimeografiate), se prezintă variat și bine închegat. In domeniul poetic remarcăm ciclul de poeme "Cărți poștale", al dlui N. Novac. Dl Novac aduce în poemele sale
ceiace majoritatea stihuitorilor
exil disprețuiesc iar noi socotim
sabil poemului: simțirea. Ca po
mai plăcut cele semnate de dl
Nu ne-au plăcut, considerându
cații facile și rămase complet
timpului, versurile semnate de
Hortopan, Pius Servien și Radu
In ceiace privește traducerile,
numai acea datorită dlui I. G.
Relativ la traduceri, am avea
de spus. După a noastră părere
rile bune sunt acele care au prim
din partea traducătorului, care
un fel de adaptare. In ultimul tim
tele românești au luat un fel de
a traducerilor poetice. Ele se
însă la o traducere cuvânt cu c
ici pe colo intervine câte o inver
construcția frazei, și nu reușesc
în limba noastră frumusețile con
original. Deaceia noi facem rezer
traducerilor întâlnite în ultimul
revistele românești. Că avem d
dovedește faptul că aceste trad
au avut nici un ecou, chiar în m
trâns al iubitorilor de poezie. Ex
după a noastră părere, o singură
prof. I. G. Dimitriu. Datorită
tuia au apărut în "Inșir'te m
două traduceri care se apropie de
ția noastră: la temeliile traduce
prof. I. G. Dimitriu a zidit și puți
fletul lui. In rezumat, apreciem
profesorului I. G. Dimitriu din
măr, fragmentul din "Niebelunge

Cu proză colaborează dnii Heren
cea Eliade și N. S. Govora. De
traducerea în proză din Somer
gham a dnei Inge Dimitriu.

Ne vom opri puțin asupra re
Cândva, tot în "Inșir'te mărgărite"
sorul I. G. Dimitriu se ridica con
tului că o carte apărută în exil,
cată în slavă de o publicație și
bună de aruncat la coș de alta. Și
rerea noastră, dl. Dimitriu nu are
tate. Aceste diferențe de apreciere
tat și în țară și vor exista atâta
vor exista scriitori și critici. Un
poate fi discreditat pentru faptul
o părere eronată, ci numai dacă a
sit de cinste sufletească, dacă a l
prietenie pentru autor și a critica
din invidie sau dușmănie. Ceiace
unei critici este documentarea; o
poate fi ridică în slavă sau aruncat
în 2-3 rânduri. Mai credem că rev
terare ale exilului au datoria de a
pe larg de toate cărțile ce apar în
nefericire nu apar atâtea de multe
a exista scuza lipsei de spațiu sau
de citit.

Contra recenziilor scurte ce apar
"Inșir'te mărgărite", am scris
tr'o altă publicație românească și
dl. Dimitriu a găsit că avem dreptate
rece acest număr conține recenzii
și documentate. Justețea lor? Ace
cu totul altceva. S'au înșelat de m
cei mari critici și acest lucru i se
tâmpla și dlui Dimitriu. Esențial
repetăm, ca buna credință, cinstea
rijeze condeiul criticului.

In general numărul de față al
"Inșir'te mărgărite" se prezintă
moasă realizare, lucru pentru care
niile profesorului Dimitriu merită
simpatia noastră.

N.

CARPATI

Revistă Culturală

Director: ARON COTRU

Redactori: TRAIAN POPES
și N. S. GOVORA

Redactia și Administrația
Calle Villanueva, 43, Mad

Abonamente:

Anual: 5 dol. U. S. A.
6 luni: 3 dol. U. S. A

ES MANUSCRITO - MARSIE